

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ASGER BAUNSBÆK-JENSEN
Fragmenter af en barndom

En husmandsdreng

Asger Baunsbak-Jensen

Fragmenter
af en barndom

En husmandsdreng

Akvareller af
Stine Bitsch-Larsen

Poul Kristensens Forlag
1989

Af samme forfatter:

»Du er ikke alene med din angst« 1987

»Trøst i angst« 1988

1. oplag august 1989

2. oplag november 1989

Indhold

Forord	9
Et forår	15
At trække til tyrs	23
Den grusomme høhøst	31
At køre tørv	37
Et tordenvejr	47
Fra høstdage	59
Tærskedagen	73
At strø møg	83
Kortspillet	91
Juletræet	99
Mørket og kulden	109
Han sad fast	117

Forord

De følgende afsnit er min beskrivelse af, hvorledes jeg som otte-ti års dreng oplevede barndommen på et mindre landbrug i slutningen af trediverne. Bogen er ikke tilrettelagt som en traditionel erindringskildring af min personlige baggrund som helhed. Men disse fragmenter af en barndom skulle gerne være kulturbilleder, som jævnaldrende kan nikke genkendende til, og hvor den unge generation kan stifte bekendtskab med et miljø, et erhverv og en kultur, som kom til at betyde noget afgørende i vort folks udvikling i dette århundredes første halvdel.

Den landbo- og husmandskultur, jeg voksede op i, eksisterer ikke mere; men den havde en folkelig kraft i sig, som var med til at bane vejen for de store økonomiske fremskridt og de nødvendige forandringer på det undervisningsmæssige og sociale område. Fattiggården blev i min barndom erstattet af det moderne alderdomshjem, og nye bygninger kom til at danne rammen om sognets skole. Men alt dette skete ikke uden kamp, for der var politiske og sociale modsætninger i det lille samfund. Der var forskel i holdning hos arbejdere, husmænd og gårdejere, også selv om de sidste normalt kun havde 30 tdr. land.

Jeg blev født på Nørup Mark i Nørre Jernløse Sogn i Nordvestsjælland i 1932 og voksede op som enebarn

hos mine forældre, der havde en ejendom på 14 tdr. land. Nørre Jernløse Sogn havde for 50 år siden omkring 800-900 indbyggere. De boede omkring stationsbyen Regstrup med hotellet og i Nørre Jernløse, hvor kirken og skolen lå, og i nogle små landsbyer deromkring. Det var en overskuelig enhed, hvor man kendte hinanden og levede nogenlunde under samme livsvilkår. Alle arbejdede inden for sognets grænser, og man kom sammen til fødselsdage, sølvbryllupper og efterårsgilder og mødtes på hotellet, i skolen og i Husmandsforeningen. Men det var et samfund, som havde stået stille, og som slet ikke kunne ane noget om de næste 50 års revolution på det teknologiske, økonomiske og erhvervsmæssige område. Tilmed satte krig og besættelse i en årrække en stopper for videre udvikling. Det kan med rette hævdes, at der i det danske samfund er sket mere omfattende forandringer i de sidste 50 år end i de forudgående 100, måske 200 år.

I denne bog forsøges altså gengivet nogle oplevelser, som jeg husker dem i min barndom på Nørup Mark og i Nørre Jernløse Sogn, og de danner tilsammen en beskrivelse af et liv, der nok havde sin poesi men også var præget af hårdt arbejde og barske livsvilkår. De mennesker, som levede her, fortsatte et liv i ubrudt forlængelse af det, generationerne før dem havde levet, og var der således på den ene side en ro at hente i at videreføre en tradition, så var der også på anden måde snærende bånd og en angst for, hvorledes man skulle klare sig med de små priser på alle produkter.

Den, der ønskede at bryde ud af dette samfund og

finde nye veje i tilværelsen, kunne føle sig spærret inde bag mure, der ikke lod sig overstige. Vi var således kun et par stykker fra sognet, der fik mulighed for at tage en realeksamen i Holbæk, og der måtte betales skolepenge og for bøger, og Far måtte tage en ekstra mælkerute for at klare betalingen for drengens skolegang. Næppe nogen, der var født i Nørre Jernløse Sogn mellem 1930-40, fik dengang en studentereksamen.

De store forandrings tid var slet ikke begyndt.

Farum, den 15. marts 1989

Asger Baunsbak-Jensen

Et forår

Det begyndte med forår, med sol og blæst. Når Far gik ude i marken og harvede med de to røde foran, så støvede den tørre jord omkring ham, så han blev helt skjult, og frakken slog op om ham, når jeg kom derud med en kande kaffe. Det var lange dage med tusindvis af skridt på den knoldede jord.

Så kom sådagene, da den grønne såmaskine lidt rystende på låget kom i gang. Stængerne fra sædholderen nåede helt ned til jorden og kunne skubbes op og ned, hvis de mødte sten, tuer eller jordklumper. Far havde først kørt såsæden ud til marken, og så løftede han sækken ved at tage om den med begge arme, som var det en tung, tyk kone, han skulle løfte. Og han væltede sækken op i såmaskinens beholder, der lige netop kunne tage en tønde af den byg eller havre, han hældte i.

Så såede han, omhyggelig med afstanden, så der ikke blev bare pletter, og kunne han ikke komme helt ud til et hjørne, standsede han et øjeblik og strøede et par håndfulde derud. Mor kom ud til ham og så på eller havde dagens post med. Så stod de stille og snakkede lidt om de lave priser. I trediverne kostede en tønde korn en overgang kun fem-seks kroner og et slagterisvin 27-30 kroner, og de havde købt ejendom i tyverne, da priserne lå meget højere, så det kneb for

dem med terminsydelserne. Men de talte aldrig om, at de var fattige. Ved ikke at tage det ord i deres mund løb de ikke den risiko at komme til at identificere sig med fattige. En indre arvet stolthed forbød det.

Så gik det videre med den lille maskine fra den østlige ende til den vestlige ende. Det blæste mindre den dag, for man havde planlagt at så på en stille dag, så ikke korn og jord skulle flyve væk sammen. Nu var det god jord, vi havde, lerjord mest, så hvis det regnede natten efter såningen, var alt godt; så faldt sæden på plads under det tynde muldrag, såmaskinen var indstillet til at skubbe over kornet.

Sådan kom sæden i jorden. Én mark med havre, to marker med byg. Rug og hvede var vintersæd og var nu begyndt at gro, efter at det var sået om efteråret og havde ligget i hvile under sneens beskyttelse. Yderst var blandsæden med både byg og havre.

Så var der græs med kløver, som køerne allerede var trukket ud på, og i den anden ende ventede en ager på at blive sået til med runkelroer og kålrabi, foderroer til køerne om vinteren. Alting gik efter en fastlagt plan, og der skiftedes på, hvad de enkelte marker skulle bruges til de forskellige år. Man vovede ikke så meget nyt, for det, marken kunne give, svarede til det behov for æde og foder, syv-otte køer, et par kalve, en snes svin, to heste og et hundrede høns havde for foder en vinter igennem. Der skulle være balance. Det skulle der helst i alt, ikke mindst i udgifter og indtægter. Når indtægterne var små, måtte udgifterne også være små. Vi havde ikke elektrisk lys, ikke vand inde og derfor hverken bad eller toilet. Sel-

skabelighed var billig, naboer til kaffe med hjemmebag og kortspil. Jeg så aldrig øl eller vin i mit hjem – ikke af princip, men fordi man ikke havde råd. Den slags drikke hørte til familiefester: bryllup, dåb, konfirmation, sølvbryllup, runde fødselsdage. Ellers ikke. Min mor påstod, at hun kun købte to nye kjoler i trediverne. Ellers blev alt syet på maskinen hjemme, syet og syet om.

Den aften, der var tilsået, var der glæde. Søndagen efter fik vi hønsekødsuppe også med lidt oksekød, for det var min fars livret. Suppe med alt, hvad der skulle i, af gulerødder og porrer, selleri og alle de andre grønsager, som gav suppen smag. Der var peberrodssovs til kødet bagefter. Så roste man husmoderen og talte om, at hønen ikke havde været for gammel, og at kødet var mørt. Kvinderne vaskede op; det vil sige foruden min mor også min farmor, som altid var et festligt midtpunkt, når de gode dage skulle fejres.

Far sov til middag, og vi andre spillede rommy ved køkkenbordet. Så kom Far op igen, og Mor satte kedlen med vand på komfurilden for at forberede kaffen. Far strakte sig uden for sovekammerdøren og gik så hen og tog sin cigar frem. Sådan blev der festforømmelse uden store ord eller stærke virkemidler. For glædens dybde og kvalitet skal altid sættes i forhold til de vaner, menneskers liv i øvrigt er præget af.

Så skulle de i stalden og fodre køerne. Mor og jeg gik altid sammen derud, og når tiden var inde, da køerne skulle vandes, satte jeg det lange metalrør for tuden af vandposten i gården og førte det ind til køernes krybbe. Jeg pumpede og hentede det klare drik-

kevand op fra den dybe brønd og følte, at det var en streng omgang med alt det vand og alle de pumpe-
slag.

Dagene var ens bortset fra, at man ikke gjorde markarbejde om søndagen. Men Far havde aldrig rigtig fri en hel dag, fordi han jo havde sin mælkerute til mejeriet, hvor han kørte fra ejendom til ejendom og hentede deres mælkedunke. Det var hver morgen hele året rundt, undtagen julemorgen. Ingen fridage, ingen ferier, men jeg husker ikke, at han én gang har klaget over det. Jeg kunne føle mig skyldig, fordi han i nogle år påtog sig denne strenge, ekstra arbejdsopgave, for at der kunne blive betalt skolepenge til mig, da jeg elleve år gammel begyndte i den private mellem- og realskole i Holbæk. Skylden blev ikke mindre ved, at han, der ikke var fysisk robust, to gange i de år pådrog sig dobbelsidigt brok, der krævede operationer. De tunge mælkedunke tog flere af hans kræfter, end hans krop kunne klare.

Kornet voksede hurtigt. Hvor der for nogen tid siden var den sortbrune pløjejord, og hvor der visse morgener kunne være kommet sne, eller nattefrosten satte sit skimmelhvide præg på landskabet, så var alt nu jævnt og lysegråt, indtil Far pludselig en dag tog mig med ud bag ved stakhaven og lod mig se skrånningen op mod bakken. Der, hvor han havde sået i forrige uge, var der nu en sart, fin hinde af det lyseste grønne som et slør, der bare anedes. Men nu voksede det allsammen derude. Regnen havde været der, og solen og lyset kaldte nu spirerne frem gennem muld-

laget, og således fik jeg på et tidligt tidspunkt i min tilværelse blik for den forunderlige foranderlighed, som også den kultiverede natur giver mennesker mulighed for at følge dag for dag, uge for uge i det tidlige forår på vej, før sommeren tager magten. Det er så kort tid, alting er grønt. Bygmarken eller græsset nede på engen eller bøgetræet og birken, når vi ser den grønne sarthed tegne sig på de vintersorte grene og kviste. Det er så kort tid, for snart kommer regn og vind og megen sol til ligesom at forgrove det hele og give det et støvet, let gråhvidt skær, hvor friskheden er borte. Vårens friskhed afløses usynligt af moden, tung sommer med blomster og grønne planter og en alsidighed i væksterne, som er overvældende, men som er helt forskellig fra det spæde i april og maj.

Nogle uger hen i maj såede vi roer. Såmaskinen blev indstillet, så der var den rette afstand mellem rækkerne, og roefrøene skulle falde med bestemte mellemrum. Der blev talt om det, og det blev prøvet af, før det rigtig startede. Så var jorden helt beredt, også fordi tromlen havde været der, så der ikke var flere hårde jordklumper, men der var fint harvet, så kvik og græs var kæmmet fra. Større sten var pillet af jorden. Nu var alt således parat. Og de gik begge to efter såmaskinen for nøje at følge, at der ikke satte sig noget fast i sædrøret, så der blev lange usåede striber i roemarken. Far så efter hesten og havde ansvar for styring og retning. Mor fulgte med i såningen. De kendte arbejdsfordelingen, for de havde prøvet det hele før.

Når roerne kom op, og der var sået kunstgødning, varede det ikke længe, før hakkejernene blev taget frem. Nu skulle der hakkes roer. Denne særlige arbejdsopgave krævede træning og et særligt tag på tingene. Jernet skulle være skarpt ude i hjørnerne, så det kunne skære godt igennem, for det gjaldt om at få bare én lille roeplante til at blive stående, og så skulle der være roejernets bredde hen til den næste. Jeg duede ikke til den opgave, da jeg skulle trænes op i tiårsalderen. Den enlige plante, der skulle være blevet stående, røg med op. Jeg var ikke tålmodig nok, blev hidsig og smed jernet så langt væk, jeg kunne, og gik. Men så blev jeg holdt tilbage eller kom flov tilbage af mig selv og prøvede og prøvede. Jeg kunne ikke vinde med Mor og Far, og så gik jeg helt alene for mig selv, og når en roeplante på ny blev revet op, skævede jeg hen til dem, og uden at de så det, plantede jeg den, ikke uden dårlig samvittighed, for det var mere end tvivlsomt, om den kom til at gro.

Og der var langt til enden af rækken. Frygtelig langt. Jeg hadede roemarken og roehakning, og mine forældre havde ikke tilstrækkelige pædagogiske evner til nogen sinde at få mig til at blive glad for det arbejde. Det gik bare ikke, og jeg satte mig ind imellem og drømte om et andet liv. Men nogle uger senere var hele roemarken hakket igennem, mest uden min hjælp, men jeg havde jo heldigvis også skolen, der skulle passes. Måske var det virkelig romarkens skyld, at jeg med tiden blev ganske skoleglad.

Så kom de tidlige sommeraftener, og efter aftensmad gik Mor og Far ud og så, hvordan det hele vok-

sede. Glædede sig over byggen og kløveren og roerne og fik lagt kartofler i et hjørne af roemarken. Og vi gik hjem og spiste rabarbergrød, der blev skåret i skiver, og der var hele stykker vanilje i, og vi fik skummetmælk til. Forår og rabarbergrød.

At trække til tyrs

Når jeg som dreng blev sendt ned for at flytte køer, var der tid til at fantasere, digte, drømme, fabulere om alt det, ingen skulle høre. Køerne stod på række i kløvergræsset med passende afstand, så de ikke kunne nå hinanden og komme op at slås og rive hverandre løs. Tøjrpælen var en ca. 30 centimeter lang jernstang med spids i den ene ende og hovedet til tøjret i den anden. Tøjret var ikke voldsomt langt, vel en tre meter. Man gik mandigt med køllen slænget over den ene skulder, for det var første del af udviklingen til at blive voksen, at man blev betroet flytningen af køerne.

Navnlig i tørre somre krævede det styrke at klare opgaven. Man måtte kende teknikken med at slå tøjrpælen, når den stod dybt i jorden, lidt skæv, så hullet blev større, og man kunne få den op. Så gik man et fast ansat antal skridt frem, så sig om, målte med øjet og fastslog for sig selv, at nu var der græs nok til den ko til de næste tre timer. Så skulle pælen trykkes lidt ned, så den stod, og man måtte finde ind i det tykke græs, hvor der var mest fugtigt i bunden. Man presede med begge hænder; måske væltede den ved første forsøg, så måtte man prøve igen. Måske trak koen længere, så måtte man trække i rebet for at få den tilbage. Der var mange tekniske og psykologiske finesser ved en sådan flytning. Men til sidst løftede man så

med følelsen af megen mandskraft i sig køllen op over hovedet og slog til. Nu skulle man være sikker på hånden og ramme. Ikke for hårdt første gang, for så væltede pælen, men et par mindre slag, som førte den halvt ned i jorden. Så endelig kunne man give den hele kraften, og det lød langt væk, som noget magtfuldt og med landmandsdygtighed, syntes man, når det der altså lykkedes. Så satte man sig ned på knæ til sidst og så, om tøjret var fast, og alt var i orden. Derefter gik man videre til den næste.

Ind imellem stod man stille og mærkede duften af kløver og så over mod naboens eller længtes mod mergelgraven med dens dybe vand og særlige mystik. Stod man sådan længe, drømmende i egne tanker, kunne der komme overraskelser. Farlige overraskelser. Pludselig kom en af køerne helt tæt på, snusede og lod sin ru tunge slikke nakken, som om huden skulle skrælles af. Og så, uden man anede det, sprang den op på nakken af den uforberedte lille grubler og væltede ham eller stod over ham. Den var tyregal, kærestesyg; kønsdriften rasede i den. Det anede man kun, hvad var, og man rejste sig hurtigt og kom væk fra den. Så stod den og fnyste lidt og lod fråden stå ud af næseborene. Den skrabede lidt, og halen stod lige i vejret. Derefter løb den rundt og rundt i én uendelighed, og man var bange for, at pælen skulle blive trukket op.

Sådan en tyregal ko kan være lidt af et uvejr og gøre alle de andre køer urolige, så der brøles og løbes og hoppes. Jeg nåede ikke mergelgraven lige nu. For jeg gik op i en anden mark til Far, som på afstand havde

fulgt med i, hvad der skete, og nu råbte han: »Kom her. Det kan du lige ordne. Gå tilbage og få den rolig og gå så over til Søstrupgaarden og få den tyret.« Lige straks blev man bange, men viste det modsatte: mod, stolthed og beslutsomhed. For nu var man voksen, vidste man. Den dag, en stor dreng blev bedt om at trække en ko til tyrs, var han ikke barn længere. Det vidste han godt. Om han var 11 eller 13 eller 14, så vidste han, at nu blev han regnet for at kunne klare mandsopgaven. Og man fik fat i koen, klappede hende på siden af halsen og lod hende slikke på inder-siden af håndfladen. Det var så dejligt altsammen. Stille trods vældig indre spændthed – stille på grund af tilliden, og fordi man mærkede, hvorledes man voksede.

Man fik pælen op, tog tøjret og rullede det lidt sammen, så afstanden til koen ikke blev for stor, og så gik man anspændt som en flitsbue. For nu måtte der holdes øje med hende, at hun ikke hoppede på nakken af én eller blev vild og løb sin vej. Man kom ned til markvejen med de to hjulspor og græsset imellem, forbi den lille grøft, og man skævede tilbage og blev glad indvendig, når man så Far stå derhjemme ved hækken med hovedet lænet til spaden. Han var spændt og stolt; jeg var spændt og stolt. Således var alt godt.

Da jeg nærmede mig gården med tyren, kom en af mændene ud og sagde dav og et par halvsjofle ord med tilknytning til mit ærinde og koen og tyren. Det sjofle var dels en tillidserklæring i mangel af store ord, dels indvielse i, at nu må du kunne tage mandesnak. Og tyren blev trukket frem; stor og stærk stod den

dér, og jeg rystede indvendigt, mens jeg strammede tøjret for at få koen til at stå nogenlunde stille. Så sprang tyren på, bagfra, og gav sine stød, og der stod en em af fryd og forsømmer og glæde omkring hele ceremonien, da tyren udstødte sit lette brøl, og koen gav sig under dens vægt. Så kom manden med en sodavand, og jeg sad på gærdet og holdt koen, som nu var rolig og snuste efter græs på skråningen. Tyren havde gjort sin pligt og var gået. Jeg traskede snart efter hjem til kløvermarken og fik fat i pælen og sat alt på rette plads med køllens slag.

Så gik jeg hen til mergelgraven og sad dér til middag, mens solen kastede stråler ind i det gulbrune vand. Sivene svajede, og sommerfuglene baskede af sted. Jeg lagde mig helt ned ved vandfladen ved siden af det sted, hvor køerne kom og fik vand, og hvor der var store huller, fordi deres klove var gået i det bløde ler. Jeg så på himlens hvide skyer, som hastede af sted, og jeg hørte piletræet lige bagved med den lette susen. Da lukkede jeg øjnene og havde lyst til at sove; drømme, fantasere, sove.

Det var et liv i stilhed i en lille verden, men hvor det største, avlingskunsten, var en virkelighed som et led i livets fortsatte vækst. Dagen gik, som dagene gik i den korte, stille sommer for en dreng på landet – engang.

Den grusomme høhøst

Høhøsten var værst. Først lå græsset der slået om, og blæsten tog i det og tørrede det, mens høriven med Far bagved og en af hestene foran rev sammen, så det lå dér ordentligt i lange haler. Det så altsammen pænt ud, og Far rev det så sammen med hånden og stak kede det op, så hele græsmarken stod der med disse store knolde af hø, som så bare ventede på at blive kørt hjem og blive stuvet op på det dertil indrettede høloft over kostalden. Det var altsammen i sin orden; men jeg kunne ikke holde det ud. Den 10-årige kunne gøre god nytte oppe på loftet med at trampe det sammen, så det ikke kom til at fylde for meget. Hjemme ved gavlen stak Far det op til lugen, og Mor tog det fra og fik det over i den modsatte ende af loftet, hvor jeg stod, og hvor det forventedes, at jeg trampede og pressede og knugede det ud i krogene, ud under taget. Og jeg gjorde, hvad man forventede; men jeg kunne altså ikke holde det ud. Vandet stod ud af næsen på mig – vand og snot, og øjnene var rødbrandede og kløede noget så rædselsfuldt. Så hostede jeg og nyste og prustedede – og de troede, det var forkølelse – forkølelseshoste i juli, når høet skulle på loftet. »Du har siddet og fået træk nede ved mergelgraven« – eller »faldt du i søvn derude – det var dér, du blev kold – og nu har du resultatet: Forkølelsen.« Sådan var kommentarerne.

Jeg kender ingen erindring fra min barndom af noget så frygteligt som hø – det skulle lige være lugten af svinemøg, når jeg udførte en anden af pligterne: Udmugning af svinestien. Svinet var hæsligt – eller dets sved og møg. Halmen var våd. Der var modbydeligt overalt, og det lugtede, når jeg sad inde i stuen og ikke havde fået skiftet bukser. Men høet var værst. Det var en smerte og en lidelse, som jeg var så helt alene med, fordi de bare talte om min sommerforkølelse. Jeg fik knopper på ryggen og armene, ja, helt ind i maven og i skridtet og ind i svælget kløede det, uden at jeg kunne komme det til livs.

Jeg bandede og rasede oppe på det modbydelige loft, og der blev ved at komme nye bølger hø, og det var varmt – dundrende varmt og stille udenfor. Rigtigt sommervejr – men det forbistrede hø. Det stak mig i ørerne, det stoppede mig for vejret, det fik mig bragt helt ud af mig selv, indtil blodet strømmede ud af begge næsebor, fordi slimhinderne i næsen var opløste af alt det støv og snot.

»Gå så ned«, lød det, »så klarer vi det selv«. Og jeg gik – sprang ned af stigen og løb langt ud ved gærdet, hvor der kunne være roer eller frisk græs, og jeg jubede og græd på samme tid. Jubede, fordi helvede var slut, græd, fordi jeg vidste, at de var kede af, at jeg ikke duede til at klare det. De sagde det ikke; men det lå i luften. Og det er altid det værste. Jeg vidste godt, at det slet ikke gik, hverken med roelægning eller harvning eller med at spænde seletøj på hestene eller med... nej, det gik bare ikke, og så blev jeg liggende

derude og dampede af. Jeg var så hidsig, sagde de, jeg havde ingen tålmodighed.

Men de vidste ingenting om allergi og høfeber og alt det, videnskaben senere skulle give oplysning om og bringe lindring for. Jeg var bare sommerforkølet og havde næseblod og var ikke tålmodig. Som voksen, da denne høallergi har forladt mig, kan jeg godt mærke, at hø er godt – at det er vidunderligt at stå en sommerdag og mærke en svag brise komme ude fra høengene og give den gode fornemmelse af sommer og fuglesang; men jeg har det siddende i mig: Erindringer om loftet derhjemme, den snævre plads, det stikkende strå, støvet af det tørre kløvergræs og den dumpe lyd, når Far med høtyven langede nye bunker op dernede i lyshullet, mens Mor puffede det ind til mig, og jeg trampede og hoppede og hostede og var svimmel, og det gjorde ondt i de røde øjne. Så vender jeg mig og går mine egne veje, for det liv på landet var ikke bare romantik og stokroser og dejlige sommerdage. Jeg vil altid hade hølofter og svinestalde – og lidt mere af samme slags!

At køre tørv

Det var på varme sommerdage, vi kørte efter tørv. Man kunne glæde sig i lange tider, før en af disse dage oprandt. Det gav en skolefridag, og vi skulle køre langt. Så sad man dør på tværbrættet i vognen og kiggede bagud, mens vi rullede af sted. Når vi var kommet ud fra den smalle vej og ind på den mere faste med grus og sten, satte hestene i småløb. Vognen hoppede og bumlede af sted, forbi huse og gårde, og der blev tid til et lille stop for at få en snak med en af Fars gode bekendte. Han fortalte, at han allerede havde hentet de tørv, han skulle bruge; men Far skulle se godt efter, for de fleste af dem var denne sommer så løse i det og smuldrede alt for let.

Vi kom gennem skoven, hvor trækrønerne nåede hinanden ind over den smalle vej, så vi kørte under en portal, hvor de grønne grene nærmest lænede sig ned imod os. Bøgetræer var det mest; men ask, elm og birk, ja endda ahorn, stod ind imellem. Så kom vi hen til voldgraven omkring Løvenborg Slot. Træerne, som stod der imellem vandet og vejen, virkede voldsomt store, og stammerne så tykke med småkviste og blade helt ned til jorden. Der var noget troldeagtigt over dem, og bladnettet virkede som en tæt behåring. Så mødte vi én hjemmefra, som kom med fyldt læs af det gråsorte brændsel. Mændene fik sig en snak om tørvenes kvalitet, og om det nu vilde holde tørvejr; for der

trak sorte skyer op ude over engene, og det kunne være nærmest en katastrofe at få en regnbyge ned over et læs tørv. Så ville de smuldre og falde fra hinanden og miste varmeevne. Imens de snakkede, så jeg over mod slottets røde mure med de mange små vinduer og det højtsiddende tag. Der var noget fjernt og utilnærmeligt, måske endda en kende uhygge over de voldsomme bygninger, hvor greven og hans familie boede, så helt isoleret syntes det mig, på øen midt i voldgraven. Ovre på den anden side, lige neden for hovedbygningen, lå en hvid robåd mellem sivene. Svaneeparret havde rede derovre, og man så hele svanefamilien sejle adstadigt af sted og spejle sig i det klare vand. På samme måde kunne man se de allerfineste billeder nede i vandet af de høje, kunstfærdigt klippede hække i parken derovre. Der tegnede sig i sådanne minutter i éns drømme og forestillinger noget om den ophøjede og for os andre uopnåelige status, som slotsherren og hans familie havde. Det var også noget med nedarvede forestillinger om dybe og uovervindelige afstande mellem forskellige klasser og grupper.

Så kørte vi bag om avlsgården og så nu hele mosen tegne sig i kilometervid afstand foran os. Det skulle blive spændende at komme derud nu; men først kørte Far vognen ind og placerede den omhyggeligt med alle fire hjul balancerende på vægten, som var bygget ind og fastgjort i en dertil indrettet dyb udgravning. Den gamle sognefoged regerede med venlig myndighed; fandt med lodder og stænger og et for mig snurrigt system frem til vognens nøjagtige vægt, mens Far og jeg var stået af og bare iagttog, hvad der skete. Da

det hele var overstået, kørte vi langsomt videre, mens sognefogden med hastige skridt et lille stykke vej fulgte med ved siden af. Så pegede han ud over de mange rækker af tørvestakke, der tegnede sig som lige linier i det brunsorte landskab. Så gjaldt det for Far om at snakke godt med ham, så vi kunne regne med at blive vist hen til den del af mosen, hvor de faste tørv af bedste kvalitet var at finde.

Vi drejede selv videre i den retning, som nu var angivet, og der tegnede sig for mit blik foran os en stor og vældig verden med mange mennesker i bevægelse med tilsyneladende helt forskellige opgaver, afhængig af hvor man vendte blikket hen. Ude på højre side af den vej, vi kørte på, var der mennesketomt. Det var efterladte og nu tømte, dybe tørvegrave, hvor det sorte vand stod helt stille, og hvor det var umuligt at forestille sig, hvor langt nede bunden nu var. Der var ingen planter i vandet. Men det var så helt anderledes end voldgraven, vi lige havde passeret, med dens væld af blomstrende åkander med grønt græs bagved. Her var intet. Jo, en enkelt lille vild kørvel og en skræppe havde forvildet sig hertil, men ellers var alt bare sort og dunkelt som et landskab på en anden klode.

Så kom vi frem til en travl plads. Her blev gravet på livet løs. Mændene stod i tykt pløre til langt op ad benene, og de læssede den ene skovlfuld halvtflydende tørveslam efter den anden op på transportøren. Det var hårdt arbejde; de havde stået der fra morgenstunden, og hullet var allerede mange meter dybt; men der var tydeligvis meget at hente endnu.

Oven for tørvegraven holdt de med vogne, som de fyldte op, mens hestene stod foran og trippede, for de slog med hovedet med tordenfluer i næseborene. Så kørte vognene af sted med det skvulpende indhold, som et stykke længere henne blev bredt ud på den tørre engflade, for at det kunne ligge og blive bagt i solen, og når det blev mere tørt, fandt så formningen af tørvne sted.

Mens vi kørte videre, så vi, hvordan de et andet sted var i gang med at stakke tørv. De ujævne, sorte firkanter, som var på størrelse med tynde mursten, blev lagt i en lille rundkreds, og så stablede man tørvne var-somt oven på hinanden i en god halv meters højde. Stakken var hel hul indeni og havde naturlige mellemrum, som vinden kunne trænge igennem, så den kunne udrette sit. Inden længe var stakkene så klar til afhentning. Der var et helt andet liv over arbejdet her, præget af en fornøjeligere og lysere stemning end den, de tungt arbejdende i tørvegraven kunne opvise. Kvinder og store børn var i overtal under stakningen. Her var også en snakken og tid til at lave sjov, selv om ryggen stod bøjed, og hænderne med hurtig rutine skabte dette fæstningsagtige landskab, hvor stak føjede sig til stak, række fulgte tæt på række.

Nu fandt vi det sted, der var angivet os, og Far placerede vognen og hestene ud for de første tørvestakke, han skulle læsse, mens han hoppede af vognen og med den medbragte greb lempeligt væltede den første tørvestak. Var de nu af ordentlig kvalitet? Han bøjede sig ned og tog med fingrene om nogle af de enkelte tørv, pressede til og så, om de smuldrede,

eller om de holdt godt sammen. Da han havde forvisset sig om, at de ikke så værst ud, gik han i gang med læsningen, mens jeg blev overdraget tømme, så jeg kunne køre frem, efterhånden som han fik læsset på. De fyldte godt, og det varede ikke længe, før han med omhu begyndte at bygge dem sammen, så de dannede en solid top på vognen, således at man kunne forvise sig om, at de ikke faldt af, når man kom op på den hårde vej.

Snart efter var vi placeret oven på læsset, og hjemturen kunne tage sin begyndelse. Men først skulle vi passere vægten på ny. Der holdt nu en lang række vogne, som ventede på vejning og den derpå følgende afregning. Snakken gik livligt, og der var lidt uro i rækkerne, fordi det endnu mere tydeligt end før trak sammen til regn. Til sidst blev det vores tur; sognefogden svedte og havde rullet skjorteærmerne op. Vi afleverede sedlen, hvorpå der var noteret vognens vægt i tom tilstand. Hestene kom lidt for langt frem, så kunde bageste vognhjul var inde på vægten. Så måtte de bringes til at bakke tilbage, uden at deres bagben løftedes uden for skaglerne.

Endelig var alt på plads. Sognefogden arbejdede med lodder og al teknik, indtil vi fik oplyst differencen mellem vognens vægt nu i fuldt læsset tilstand og vægten, da den var tom. Far fik pung og tegnebog frem, betalingen blev overstået, og med et »tak for denne gang« og en hånd løftet til kasketten begyndte den egentlige hjemtur.

Vi skramlede af sted langs voldgrav og skovbryn, forbi marker og huse og steder. Det varede ikke

længe, før man var øm i enden under denne transport. Vognen var stiv, og tørvene var kantede. Jeg længtes efter aftensmad og fornøjelser, men vidste godt, at når tørvene var kommet hjem i gården, forestod aftentimer, da de skulle bæres ind og stakkes i det lille udhus mod nord.

Sådan kom det da også til at gå. Da vi kom ind på gårdspladsen, kom Mor imod os, og med et videbegærligt blik spurgte hun straks Far, om han var tilfreds med det, han havde fået læsset på. Hun forvisede sig om, at det var ordentlige tørv, han havde med, ved selv at føle på dem og presse fingrene ned i dem.

Hestene var endnu ikke spændt fra, før de første regndråber hørtes på bliktaget på udhuset. Mine forældre så på hinanden, og det lød fra min mor: »Sørens også, at det ikke lige kunne have ventet, til vi havde fået brændselet under tag.« Det var tydeligt, at det ikke bare var en byge, men et regnvejr, der ville vare resten af dagen. Far fik presenningen frem og slog den ind over det fyldte læs. Han strammede til og bandt ned i siderne; men den var for lille og nåede ikke vognens bagende. Så blev der hentet et par knipper halm, som dækkede resten af tørvene, og da det hele således var forsvarligt dækket til, gik vi indenfor til kaffen.

Næste dag var det solskin, og op på dagen blev tørvene kørt hen i nærheden af udhuset. Det strakte sig ud mod nord og var langt og smalt med tagpap ovenpå. Huset, hed det bare i daglig omtale. For i den yderste ende lige inden for døren stod den store kasse med det runde hul og spanden midt i. Vi brugte aldrig vulgære udtryk eller latrinære gloser. Det hed derfor

altid: »Jeg skal på huset«. I dette lange, mørke rum læs-
sedes nu alt det ind, som skulle fortæres af komfur og
kakkellov i den tilstundende vinter. Der fyldtes op helt
til loftet. Vi fik det transporteret hen i kurve og med
roegrebe. Far lempede tørvene på plads, så efterhån-
den var hele læsset forsvundet ind i dette nu totalt sorte
rum. Så blev der stablet to rækker tørv ved yderkanten
for at holde det hele på plads. De blev rejst som en mur,
der næsten nåede helt til loftet, og der var kun en
dørsbredde mellem det pakkede brændsel og kassen.

Så stod de der i måneder, hvor man bare vænnede
sig til, at nu var det lille rum helt fyldt, og når man i
aftenmørket med den lille lommelygte fandt sin egen
og nødvendige vej til huset, sad man der i dette store
mørke og lyttede godt efter, om det var mus, der pus-
lede inde under tørvebunken. En enkelt gang hændte
det nemlig, at rotterne underminerede tørvesammen-
pakningen, og der forbandt sig da en særlig uhygges-
stemning ved at besøge stedet; men man var jo så stor,
at man ikke kunne finde på at afsløre, at man ikke
turde gå derud alene. I sådanne stunder fandtes der
en særegen tryghed ved at kunne alliere sig med hun-
den, som jo i så mange sammenhænge var den for-
trolige og i hvert fald her kunne sætte sig i respekt
over for rotterne.

Sådan blev tørv i min barndom til en betydnings-
fuld del af éns samlede oplevelser året igennem, og
altid forbundet med forskellige indtryk, afhængig af
om man var på mosen under højsommersol eller på
huset, når vinterstormen slog sig igennem med piben i
den utætte trædør.

Et tordenvejr

Dette stykke har dato. Den 16. juli 1941, min farmors fødselsdag. Det var lummert i luften fra om formiddagen, helt stille med sol over de grøngule byg-, havre- og rugmarker. Jeg gik bare rundt derhjemme, havde sommerferie, var ni år, og det var Farmors fødselsdag. Jeg lavede slet ingenting. Nogle ville have kaldt det at kede sig, men den følelse har altid været mig ukendt; fantasien satte jo noget i gang. Måske har jeg bare siddet ude i en gammel halmbunke og set op i trækroenerne i stakhaven og undret mig, fordi der begyndte at komme små stød i vejret, lidt vind blæste, og det suste gennem poppeltræernes kroner, og halmstråene, som var så tørre efter lang tid uden regn, fløj op i luften. Man fik støv i øjnene, og hønsene begyndte at blive urolige. Joh, der var noget på vej; vejret forandrede sig. Man lærte meget om tegnene på vejrskifte, når man voksede op på landet.

Min farfar, som døde, da jeg var seks år, husker jeg sådan nærmest instruerede mig om disse ting: om skyernes formationer, om når skyerne bevægede sig hurtigere i et øvre lag end dem, der hang lavere, om solfarven ved morgengry og ved aftenstid. Han kendte hele farveskalaen, fra gul til rosa, lilla og dybrød. Alt det havde sit at fortælle, og han forbandt det med gamle ordsprog »Når solen går ned i en sæk, står

morgenen op i en bæk«. Han havde erfaring og indsigt og fordybede sig i de sager. Var en slags selvlært amatør-meteorolog, uden at han vist kendte til det ord. Vejrprofeter kaldte man dem, der gik op i de ting. Det arvede jeg fra ham, så da jeg kom i skole, et lidt gammelklogt enebarn ude fra marken mellem stationsbyens mere udviklede drengegrupper, så kaldte de mig en dag »vejrprofeten«. Det kunne jeg ikke lide, for ensomme børn er sarte og holder ikke af at få øgenavne. Det var jo netop ikke kælenavn, som man kan få det hjemme, men øgenavn. Janteloven anvendt af store drenge i en stationsbys »du skal ikke tro, du er noget«. Men jeg blev alligevel ved med at se skyerne og mærke tegnene i vindstødene og føle fugtigheden i luften. Og somme tider, når vi skulle på udflugt, kunne de godt spørge: »Hvordan tror du, vejret bliver i morgen?« Og lærerinden blandede sig, for hun havde fundet ud af, at jeg vidste lidt mere end de fleste om den slags. Det sidder i mig endnu. Somme tider vil jeg ikke se vejrudsigten i avisen eller i fjernsynet, for jeg kan lide at finde ud af det selv.

Men nu sad jeg altså der henved middagstid i stakhaven og mærkede de første vindstød. Og jeg gik udenfor og så ud over markerne i sydvest; ville det blive torden? Den trak altid op fra sydvest, og vejrskiftet kom altid ved middagstid, sådan omkring klokken 12-1. Var der ikke sket noget ved 2-tiden, så trak det over, så skete der ikke nogen forandringer den dag. Men her var nogle tegn. Ud over Hanerups enge begyndte himlen at blive gråhvid, og det blæste også lidt mere nu fra sydvest, og fuglene, svalerne, fløj lavt. Det

var noget med, at fluerne, som de levede af, gik dybere ned, når vejret var ved at forandre sig.

Jeg satte mig lidt, eller lagde mig, i lucernemarken. Kløver og lucerne havde vi altid meget af, og nu syntes jeg, det blev en anelse koldere og ligesom lidt klamt. Jeg holdt øje med, hvad der skete ude i sydvest, og der skete noget. Den gråhvide himmel efterfulgtes af nogle få mørkegrå eller gråblå skyer, som nu bare stod truende i horisonten. Det hele bredte sig op over en større del af himlen. Men her, hvor jeg sad, skinnede solen stadig, måske en anelse mere stikkende, og bier og andre insekter blev mere nærgående. De summede omkring, lavt over marken og inde i haven bagved. En hest, som stod tøjret på græs lidt borte, begyndte at løbe rundt i ring. Den spjættede med benene og slog med hovedet, fordi der var mange fluer i luften, disse insekter, som går op i hestens næsebor og gør den irriteret. Joh, der var vejrforandring undervejs. Måske blev det virkelig torden efter alle de uger med drønende varme og sol fra morgen til sen aften. Det var spændende. Man bliver selv lidt elektrisk indeni eller føler sommerfugle i maven, når der er chance for torden. Torden er stort vejr, farligt vejr, noget af dramaet i naturen. Et dansk år uden tordenvejr en sommerdag og en vældig snestorm en vinterdag er en fattig affære.

Men nu kom det, tordenvejret. Der kunne ikke være tvivl. Det var et tidsspørgsmål, for man kunne ikke sige, om der ville gå en time eller tre timer, før det var her. Eller måske ville det gå udenom, tage en anden retning og gå ud over mosen vestpå. Det ville

være en skam. Men det tegnede til at ville blive stort og omfattende og ikke bare en hurtigt overstået byge.

Nu blev der kaldt til middagsmad, og man gik ind, talte om vejret, at nu skulle det helst ikke blive så voldsomt, at det slog sæden ned, så det blev svært at meje, og der ville vokse grønt op mellem stråene. Det havde de mange historier om, hvordan det var sket nogle år før, og før jeg kunne huske. Farmor sad derhenne på tørvekassen, vidunderlige varme Farmor, min tætteste ven hele barndommen igennem, havde jo fødselsdag. Hun var altid bange for torden og havde oplevet lynbrande i sin ungdom, hvor de ikke nåede at få alle kreaturerne ud; de skreg derinde så hjerteskrærende, indtil røgen bedøvede dem. Hun glemte det aldrig, denne katastrofe for en familie, som et tordenvejr havde givet årsag til.

Men fødselsdagen skulle da huskes med chokolade og flødeskum. Nu blev det inde i dagligstuen med de store vinduer mod syd og øst, for det blev umuligt at sidde i haven. Og Mor havde bagt kringler, og naboens Katrine kom lidt tidligt, før regnen satte ind. Jeg blev ved med at løbe udenfor, så jeg kunne følge dramaet, efterhånden som der blev sort ude over Hanerup Enge. De første lyn viste sig, men uden torden bagefter. Så det var da over en mil borte endnu. Man tog vasketøjet ind fra tørresnoren, og tørvebunkerne, der lå ude bagved, efter at de var kørt hjem fra tørvemosen, blev dækket til med halm og sten på og en gammel harve, så de ikke skulle blive gennemblødte og smuldre. Det hele gik langsomt, syntes jeg. Men intet tydede på, at det delte sig. Det kom samlet og stort og

tungt nærmere og nærmere. Nu hørte man den første buldren langt borte ligesom en rullen; men Farmor havde allerede sat sig hen i krogen, og når hun så lynene, som nu blev hyppigere, gav hun små klagesuk fra sig. Det smilede vi lidt ad, men Mor satte ikke mælken til chokoladen på komfurilden; hun ventede, til tordenvejret var ovre.

Men tordenvejret er uberegneligt, det skulle vi få et helt til det tragiske klart indtryk af denne dag. Nu var der ikke lang tid mellem lyn og tordenskrald. Hurtigere og hurtigere gik det, og nu kunne vi ligesom føle, at det lagde sig over hele landskabet. Regnen kom sent, først med få store dråber, der trommede og buldrede på ruder og bliktag. Så kom den i tove styrtende ned, som skulle opløse alt på den tørre jord. I gården hoppede regndråberne flere centimeter op i luften, efter at de var kommet ned på de toppede brosten. »Nu falder havren«, sagde min far. »Og rugen«, føjede min mor til. Man kunne se minut for minut, hvorledes den kernetunge top tyngedes ned, hvor strået var for svagt til at bære vandets ekstra vægt. Der var nu ikke noget tilbage af formiddagens sol og rolige varme. For der var mørkt, og lynene lyste regelmæssigt med stor hyppighed hele stuen op. Det var tæt på; men vi havde lynafleder på taget, så angsten for lynnedslag i bygningerne skulle hos os være overflødig. Så kom det alligevel, det overvældende, med lyn og voldsomt tordenskrald på samme tid. Var der sket noget? Ingen måtte gå ud, vinduer skulle holdes lukkede. Man skal ikke være letsindig, når naturen går amok. Nu kom der også voldsomme vind-

stød, som piskede rødbøgens grene helt ind mod østruden i store, fejende slag.

Senere så vi, at et gammelt elmetræ i stakhaven var flækket fra top til rod. Det var dør, lynet havde været. Det buldrede og lynede og regnede, uden at tordenvejret flyttede sig. Sådan kan et uvejr gå meget langsomt over landet, fordi det hænger fast mellem bakker, skove og enge. De talte om det, da det begyndte at blive lidt mere lyst i sydvest, bare en anelse, så var der ved at komme bevægelse i det. Så ville det gå østover, og det var nu længe siden, solen også var forsvundet til den side mod Søstrup og Holbæk. Så havde der været en længere pause, hvor regnen silede ned, men hvor man ikke havde set rigtige lyn, kun enkelte svage, og ikke hørt torden. Var det trukket over? Der var nu gråsort i øst, mens dagslyset blev stærkere i stuen, og tingene normaliserede sig. Mor fik sat chokoladen over; Farmor genvandt sin munterhed, og hendes spøgefuldheder satte, som det var sædvane, deres præg på familiens samvær, og det var jo tilmed hendes fødselsdag. Nu gik hun rask ud i køkkenet og hjalp til, piskede flødeskum, smurte boller, fik den lune gærkage skåret ud og sat på fad.

Vi andre sad bare og ventede og fulgte naturens store skuespil ud over marker og hegn og huse og gårde, så langt øjet rakte. Men oppe på bakken hos naboens bare en halv kilometer borte så vi pludselig, at der stod nogen. Manden på gården i hvert fald og vist også hans kone. Og var der ikke en dreng? De pegede mod nord, for som det senere skulle vise sig, brændte en ejendom i Butterup, og det vakte opsigt.

»De skulle nu ikke gå op på bakken«, sagde min far. »Det skal man aldrig i tordenvejr«. »Jamen det er trukket over«, føjede jeg til. Men så fortalte han om erfaringer med, at enkelte gange i særligt varme somre, når jorden havde været meget tør og luften nede ved jorden var meget opvarmet, så kunne de vældige forskelle mellem luftens og jordens temperaturer i helt særlige tilfælde få et tordenvejr til at gå i ring, til ikke bare at trække ud mod fjorden og gå i opløsning. Men det kom tilbage.

Han udbredte sig om disse specielle forhold med al den viden om vejr og vind, varme og kulde, regn og tørke, torden og voldsomt uvejr, som kun den erfarne landmand kan være i besiddelse af. Han, hvis liv er en tilværelse i naturen og med naturen, og hvis udkomme i så høj grad afhænger netop af disse faktorer. Imens var vi kommet frem til den forsinkede fødselsdagschokolade, og duften fyldte stuen og faldt sammen med den friske, fugtige luft, som kom ind gennem det nu åbnede sydvindue. Verden var blevet ny. Festen havde fået ekstra kolorit med det tordenvejr, der som et naturens eget festfyrværkeri havde givet dagen dens egen uforglemmelige stemning.

Men det blev ikke denne stemnings farve og ro og stille glæde, der skulle gøre dagen den 16. juli 1941 uforglemmelig for os og for denne landsby. Med ét flængede et nyt overraskende lyn himlen udenfor, mens det påfølgende skrald ikke lod vente sekunder på sig. Vi fór sammen, blev tavse, lod koppen stå og så bare op mod bakken. Han var faldet omkuld, den unge gårdmand Magnus, og han rejste sig ikke mere.

De andre klarede sig, men ikke han. Han var dræbt på stedet, og senere på eftermiddagen, da folk i små klynger i den egenartede fortroligheds tegn talte om det hændte, kom budskabet om, at skomageren i Regstrup var blevet slået til jorden og dræbt i det samme sekund af et lyn, der slog ned på tørvemosen i Løvenborg fem kilometer længere borte. Det stærke lyn var spaltet og søgte to nedslagssteder mod to af sognets mænd, som uvejret således fældede i den samme eftermiddagstime.

Fra høstdage

De havde længe gået og set på sæden, som de sagde. På rugmarken, der gulnede først, på byggen, der kom lige efter eller sommetider kunne komme først, og på havren og hveden, der var senere moden. Men man skulle se godt efter, ikke mindst i blandsæden, hvor byg og havre var sået sammen, og hvor byggen kunne være helt parat, mens havren bare var grøn. Det gjaldt om at ramme rigtigt, for det bestemte foldudbyttet, og så var det altid spændende med vejret. Måske skulle man tage rugen, selv om den ikke var helt fuldmoden. Men satte det i med regn, kunne strået ikke holde, og det blev lejesæd, som var svær at høste. Joh, der var mange forhold at tage i betragtning.

Nu var de begyndt hos naboen, »men der er jorden også en anelse lettere«, var Fars bemærkning. Dagen efter mejede han fra, det vil sige, han gik med leen og mejede i hjørnerne af markerne, der hvor selvbinderen ikke kunne nå ind, og til gengæld måtte hestene heller ikke træde mere ned, end det var absolut nødvendigt. Intet måtte gå tabt. Når Far havde mejet, bandt min farmor neg af det. Hun var meget trænet i det, for i hendes ungdom havde de ikke selvbindere, men høstede det hele med hånden, med segl eller le og lavede neg og flettede strå, som de bandt om. Jeg ser hende for mig med den franske vidjehat, som

skyggede godt for panden, og det lange skørt, som holdt stråene fra benene. De to snakkede godt ind imellem, for der var tid, når de gik langs skellet til det næste hjørne. Det var Farmors dag i marken. Ellers var hendes plads i høstens tid hjemme i køkkenet og lidt i stalden, for så gjorde Mor fulddagsarbejde i marken, både i kornhøstens og roehøstens tid.

Farmor var sund og rask til bens til højt op i alderen. Hun havde sin egen lejlighed i Regstrup tre kilometer fra mit hjem, det, som i hendes yngre dage havde været hendes og min farfars hjem. Men Farfar var død, og Farmor ønskede at bo for sig selv. »Det er bedst for alle parter«, var hendes forklaring. Men i de travle perioder boede hun hos os og gjorde meget arbejde. Endnu da hun var over halvfjerds, gik hun ikke af vejen for at malke otte-ti køer med hænderne eller tage fat ved vandpumpen og med flytning af køer og fodring. Hun var gjort af godt stof og blev da, som tre af sine søskende, over halvfems. Denne på én gang varme og milde kvinde, som jeg ofte besøgte og overnattede hos som lille dreng, var i øvrigt den eneste, jeg i min barndom hørte bede en aftenbøn.

Så begyndte mejningen. Lidt op ad formiddagen, når solen og den lette vind havde gjort det tørt nok. Hestene var spændt for, sejlene sat på, knivene var blevet slebet. Alt var klar. Vi stod alle og så på, når Far satte sig op i sædet, og det hele satte i gang. Byggen faldt smukt ned på sejlet, skåret af et par centimeter over jorden. Sæden blev ført op langs siden, hvor sejlet afleverede det gennem knyttingsapparatet, hvor bindegarnet blev sluttet om neget, og så lod udløs-

ningsmekanismen det kaste en meter ud til siden. Nu fungerede det. I dagene forud var alle lejer blevet smurt, sejlet set efter, knivene gjort i stand. Nu gik det. Maskinen, som vi kaldte selvbinderen, kørte langsomt, lidt svingende af sted, og man hørte denne lille eksplosion, hver gang et neg blev smidt ud til siden.

Det var den gode høstdag, da solen skinnede fra klar himmel, og da der kunne nåes mange omgange, ja, ikke ganske få tønder land, hvis alt gik vel. Der blev holdt små pauser, hvor hestene fik noget at æde og drikke, og hvor vi kom ud med mad til Far, som strakte sig i stubmarken eller i græsset ved mergelgraven. Egentligt middagshvil gav man sig ikke tid til under så fordelagtige vejr- og høstbetingelser.

Men der kom andre tider. Næste dag var vejret gråt, og det truede med regn. Ved middagstid kom de første dråber, og først på eftermiddagen måtte der stoppes. Selvbinderen blev dækket til med neg, så ikke sejlet blev gennemblødt, og hestene blev spændt fra. Det gik ikke længere. Så blev det diskuteret, om det var en fejl, at man alligevel ikke var begyndt med rugen, for nu risikerede man jo netop, at den lagde sig ned.

Resten af dagen var stille. De trak kørerne ind og malkede, fodrede svin og heste. Regnen blev ved, og aftenen blev trist. De var trætte, gik tidligt i seng og håbede på godt vejr næste dag. Far havde jo mælkeruten tidligt på dagen; så kunne det nå at klare op senere. Men det klarede ikke op. Han kom gennemblødt fra mejeriet, og de spiste frokost ved køkkenbordet. Spegesilden, spegepølsen og osten, hvidtøl og

kaffe. Far gik i stalden og kalkede væggene. Der var altid noget, der skulle gøres, og det var bedst at være i gang. Mor lavede kirsebærsaft.

Om middagen stod de begge og hang ud over den nederste halvør i stalden og så, at nu havde rugen lagt sig ned i over halvdelen af marken. »Hvis det bliver tørt og blæsende i morgen, kan det rejse sig endnu«, sagde Far.

Først tredjedagen derefter kom der tørvejr. Solen var på himlen, men skyfrit var det ikke. Dog, det blæste op, og så kom der næppe regn. Om eftermiddagen begyndte vi at bære sammen på bygmarken. Mor og jeg samlede negene og lagde dem på række to og to med roden mod hinanden. Tolv-fjorten neg i hvert sæt. Derefter fulgte Far, og han rejste dem med toppen opad; travsæt hed det, der blev ud af det. Så kunne vinden få fat og tørre dem, og når vi var kommet til den anden ende af marken, stod vi og nød synet af den lige række bygneg. »De fylder godt«, sagde Mor. Så gik vi videre. Række op og række ned. Vinden tog til, så ind imellem væltede negene, og Far måtte rette på dem. Han begyndte at blive munter, fortalte små uartige historier om musene, der nu kunne elske med hinanden inde i de små huler under negene. Han brugte frække ord ind imellem, og så lo Mor og så, om jeg lo med. Jeg så ud, som om jeg blev genert.

Den aften spillede vi rommy i tre kvarter.

Næste dag ville de gerne have været i gang med rugen. Men der var stadig for vådt i bunden. Kniven ville gå i stå, og de var begyndt at blive bange for, at

det vil gro mellem stråene. Men nu tog de bland-sæden. Det passede også fint. Byggen var fuldmoden, om ikke overmoden, så kernerne faldt af, og havren var passende, ikke så grøn, at kernen svandt ind, efter at den var mejet. Far kørte hele dagen, og Mor begyndte at bære sammen, mens hun nynnede og var glad. Far fik cigar til frokosten ude ved mergelgraven og én til til eftermiddagskaffen, for Mor vidste, hvordan hun skulle forlænge Fars glæde, når den viste sig, eller gøre den større, når hun så, han foldede sig ud.

Sidst på eftermiddagen gik noget galt. Mor var et godt stykke borte og stod med ryggen til, da hun hørte noget jern skramle og hvisle mod sten. Så vidste hun, hvad der var sket. En kampesten var kommet til at stikke så betydeligt op over jordoverfladen, at knivbladet gik lige ind i siden på den, og maskinen gik i stå. Far råbte og bandede, som han havde for vane, når han blev forskrækket eller bare blev slået ud af den gode arbejdsrytme. Kniven kunne overhovedet ikke bevæge sig, for den var slået helt skæv i metallet ved sammenstødet med stenen. Nu blev der spændt fra, og Mor trak af sted hjemefter med hestene, mens Far skulle se, hvad han kunne gøre med knivbladet på selvbinderen. »Skær dig nu ikke«, var Mors afskeds-salut.

Lidt efter var Far i gang med en mindre sten, han havde fundet, for på den måde måtte det være muligt at få bulen rettet ud, så han kunne skubbe kniven ud og få den slebet, så alt kunne være klar til næste dag. Længe lå han der på knæ og hamrede og prøvede sit bedste. Men han vidste, at Mor havde bedst håndelag

for den slags ting, så det ærgrede ham, at han ikke var gået med hestene. Men han var jo manden. En halv times tid senere kom Mor. Hun havde taget enkelte redskaber med; stemmejern, hammer og den slags, og langsomt baksede hun med stålet, skubbede lidt til det, og snart var det i form, så kun slibningen var tilbage. Så gav hun Far et klem i nakken. Han smilede og sagde: »Ja, du er en Fandens tøs«. Så lo de, mens dagen foldede sig ud og blev god for dem begge.

Høsten blev langstrakt det år. Tordenbyger én dag, gråvejr med drysregn den næste; sådan gik der uger. Og Far var for skrøbelig til at klare udholdenhedsprøven. Humøret slap ham. Han kunne ikke bevare optimismen, når han så, at rugmarken næsten var ødelagt, og man skulle til at vælte travsættene i bygmarken. For det groede i dem. De måtte have luft fra neden. Dør gik vi så og gjorde tingene om. Musereder blev spoleret, mens vi væltede negene fra den ene ende til den anden. Så kom der atter dage med frisk vind, og vi satte negene op, og vi håbede, at det skulle blive så tørt, at rugen kunne mejes. Men det nærmede sig september; dagene var korte, og fugten blev stærkere.

Jeg ser for mig den sene høstdag, mine forældre gav sig i lag med rugen. Mor gik foran med et langt riveskaft og løftede de skøre strå så meget op over det tilgroede, at selvbinderen ret indstillet kunne få fat og få aks og strå op på sejlet og ud til den anden side af maskinen som neg. Sommetider kørte de fast, fordi kniven gik i stå, når græsset klistrede sig på, og så måtte der lempes og renses med de bare næver med

risiko for at skære sig. Mor var overalt. Lagde rive-skiftet, lå på knæ foran kniven, mens Far holdt he-stene solidt, så ikke de skulle gå frem, så kniven plud-selig skulle gå i gang og ødelægge Mors hænder.

Hun var for spinkel til alt dette, men hendes energi, udholdenhed og fingersnildhed var deres fælles aktiv i kampen om udkommet i den sene, svære høst.

Imens sad jeg bare og så til – for lille til at gøre gavn, stor nok til at føle både nerveanspændelsen hos dem og se, hvad det krævede af arbejdsindsats. Jeg har ikke bevaret nogen ensidig romantisk opfattelse af landmandens liv fra den tid, jeg var dreng.

Da tiden kom, hvor kornet skulle køres hjem, be-gyndte næste anstrengende fase af høsten. Vi havde ingen lade, der kunne modtage læs efter læs. Der skulle sættes stakke uden for staldlængen mod syd-vest. Det var noget af en kunst, krævede i hvert fald håndelag og øjemål.

Fire stakke, beregnede Far. To og to over for hinan-den med et mellemrum, hvor tærskværket lige netop kunne køres ind og placeres, således at traktoren, der trak remmen til selve tærskværket kunne stå længst væk ude på marken, og i den anden ende blev der anbragt en lang slidske, hvorpå halmknipperne skub-bedes ind i stakhaven. Her kom så halmstakkene til at stå, både efterår og vinter igennem, og de blev taget ind i stalden, efterhånden som halmen skulle bruges til æde for køer og heste eller til strøelse, som lunede om dyrene i den koldeste tid af året.

Den første formiddag, da vi kunne køre ind fra marken, som det hed, var efter forudgåede gode tør-

vejrsgade. Så var ladet lagt på markvognen. Den var det betydeligste køretøj, vi havde – næstefter Fars mælkevogn. Markvognen med de fire hjul med jernringe, fjælene på cirka halvanden meter og stangen foran til hestene blev brugt til at køre roer ind med om efteråret, til at køre møg ud fra møddingen med og så til høst. Men der krævedes et lad, der først og fremmest bestod af fire brede brædder, der ragede ud til alle fire sider, så der var god plads til negene.

Der blev spændt for. Far tog tømme, og Mor og jeg kom op bagi. Vognen rumlede af sted, så vi hoppede, kørte ganske stærkt, for humøret var højt. Solen bagte. Far sad forrest i den hvide skjorte og havde ild på cigaren. Den skulle ryges færdig, inden arbejdet rigtig tog fat.

Vi kørte ind i bygmarken på den side af travsættene, hvor vinden ville lette læsningen, når Mor med høtyv begyndte at læsse neg efter neg. Jeg kørte frem; det vil sige, jeg fik overdraget tømmerne, og når vi skulle videre til næste sæt, satte jeg i gang. Far lagde læs, og negene blev altid lagt med roden udefter, og så skulle der fyldes godt op inde i midten, trædes sammen, så der kunne være meget. Det tegnede fint. Far havde erfaring i det, og når der var en halv snes lag, så skulle vi køre hjem. Dels kunne vognene ikke bære mere, dels kunne hestene ikke trække mere, og endelig skulle læsset ikke være så højt, at det skred.

Hjemad gik det, når Far havde fået tømme. Der skulle nu køres forsigtigt over ujævnheder og lave markskel, så læsset ikke væltede. Vi nærmede os stakhaven, hvor den første stak skulle sættes. Der var al-

lerede lagt fire sten for at markere yderpunkterne og dermed størrelsen af stakkens bund. Der blev sat en stige til vognen, og Mor kravlede op. Hun skulle kaste negene ned til Far, der nu stod klar til at tage imod. Jeg var med dernede og skulle tage fra. Det vil sige lempe negene over til Far, helst så de lå på den måde, hvor det var mest praktisk for ham at tage dem. Der var noget nærmest højtideligt over dette at begynde den første stak, næsten som når et hus skulle bygges, eller noget andet nyt tog sin begyndelse.

Far fyldte godt op i midten med de første neg. Jeg kunne finde på at spørge, om det ikke snart var nok, for jeg længtes jo efter, at han skulle gå ud til kanten, så stakken kunne begynde at tage form. Men hans forklaring var, at der altid skulle være højt i midten, så der var et fald ud til siderne, således at regnen gled udefter og ikke samlede sig i en gryde inde midt i stakken. Det var den erfarne stakkebygger, der talte. Senere kom han så ud til kanterne, men hele tiden skulle negets rod udefter og korntoppen indad. Det gjaldt så for mig om at vende neget rigtigt, når jeg gav ham det, efter at Mor havde bragt det over fra læsset. Sådan var arbejdsfordelingen helt i orden, og Far kom til at svede. Så tog han kasketten af og tørrede sveden af panden, og inden vi kørte ud på marken igen, gik vi hen ved vandpumpen og drak af det kolde, klare vand.

Frem og tilbage gik det dagen lang med en lille middagspause, hvor Farmor stod klar med middagsmaden derude, og nogle gange hjalp Fars farbror os. Jacob, som havde haft nabogården, Fars fødegård, bo-

ede nu efter sin sognerådsformandstid i sit hus i Regstrup. Han kom nogle dage tidligt på sommeren og spækkede. Han kom cement ind i muren der, hvor vinteren havde fået noget til at skalle af. Han brændte kalken i kalkkulen ude mod nord og kalkede både ude og inde. Der var en god håndværker gået tabt i ham, men han var så alsidig. Jeg så op til farbror Jacob, og nu gik han ud og flyttede køerne. Det var en hjælp, at de gamle tog fat, også med malkningen, som de klarede i de travle høstdage.

Indkørslen fortsatte. Ti læs stod vel i en færdig stak, måske mere. Den blev smuk, syntes jeg, smallede ind opefter og var helt smal øverst. Så kunne jeg ikke være der, men Far skulle gøre det færdigt alene, og jeg krøb ned ad stigen med sommerfugle i maven. For når man er ti år, så er en sædstak meget høj, og man skal holde godt fast i stigen, når man går ned.

Mor var træt efter en sådan dag. Hun havde faktisk spinkle arme, var slet ikke kraftigt bygget, men hun gav ikke op, selv om de sidste neg, der skulle øverst i stakken, krævede det yderste af hende. Jeg har tit set hendes arme ryste af træthed, men jeg har aldrig hørt hende klage sig.

Byggen fyldte mere end én stak, så den næste blev bygget op på siden af den første. Det var lidt nemmere, og den aften, begge stakkene var færdige, gik jeg rundt og nød synet af deres skønhed, det afrundede og velformede over dem, og efter aftensmaden kunne Mor og Far godt gå en runde omkring dem og rive de løse aks til side, så der ikke var noget, der flød. Det skulle se ordentligt ud.

Til sidst stod de der så alle fire stakke, også den med rugen, hvor negene var så lange, og den med hveden forneden og blandsæden foroven. Fire smukke stakke. Og senere kom en lille en til, nemlig med det, der kaldtes slod. Det var det, der blev revet sammen af løse strå ude på marken, og som ikke måtte gå til spilde. Det blev kørt hjem på samme måde som høet til sidst og sat for enden af en af stakkene. Sådan var alt nu klart til tærskedagen.

Tærskedagen

De kom til syne på hulvejen oppe på bakken hen mod aften, da solen allerede var ved at gå ned. Først så man tærskværket selv; denne vældige oprindeligt lyserøde, støvede kasse ligesom kantende sig frem i meget langsomt tempo. Så kom traktoren til syne, den var naturligvis foran som trækraft, men var så meget lavere end værket og sås derfor sidst. Men man havde hørt traktoren længe i den stille sensommeraften. Den var på vej, stønnende, prustende, raslende i forskellige gear. Denne store, grove kasse, mørk og stærk og skummel – lidt uhyggeligt var der over den, som den nu sneglede sig mod ejendommen. Jeg stod uden for hækken med min hund ved siden af og iagttog hele sceneriet. »Du må hellere lave kaffe til dem, når de er færdige«, lød det inde på gårdspladsen til min mor.

Dette var jo højdepunktet. Såning og vækst i april og maj og juni, alt forarbejdet i august med det tunge slæb med at få det hele hjem i stakken. Nu skulle resultatet gøres op. Hvor mange tønder skulle bæres op på stuehusloftet i morgen? Sidste år blev det 180 – men mon ikke man skulle nå 200? De andre havde snakket om, at det havde givet i overkanten af det normale. Nu var vi nogle af de sidste, der skulle have tærsket. Værket og mandskabet havde været i gang i flere uger rundt på egnen på husmandsteder og små-

gårde; kun et par gårde var store nok til at have eget tærskværk. Ellers var man sammen om det her.

De kørte nu langs med havehækken og den lille eng; traktoren prusted og sprøjtede kogende vand op af kedelhullet. Låget var utæt. Far og Mor var kommet til og hilste med hånden til traktorføreren og ilæggeren. Det var altid de to, som stillede det hele op, så det var klar næste morgen. Nu var det spændende, om afstanden mellem stakkene var rigtig, så tærskværket kunne komme ind og stå der lige midt imellem de to gange to stakke; men jeg var sikker på, at Fars måleerfaring gav garanti for, at det nok skulle gå.

Og det gik. Traktoren først og så tærskværket skød sig på plads, og der blev sat klodser omkring hjulene, ja, de blev næsten skruet fast, så værket ikke kørte væk – eller bevægede sig – når tærskningen begyndte. Ellers skete der ikke så meget den aften. Traktoren blev kørt ud på grønjorden, og læderremmen hen til værket blev sat på. Det hele blev passet til, og stilladset i den anden ende ud til halmsiden blev også gjort færdigt. Så stoppede traktoren. Der blev så stille. Jeg så oliedryppene med de blå-lilla farver under traktoren, og jeg måtte røre ved de store dæk og ved rattet. Da de var gået ind, satte jeg mig uset op på traktorsædet og sagde sære lyde med munden og dirigerede nu i et øjeblik fantasi hele det store maskineri. Jeg drøned den op, jeg så alle folkene på plads næste morgen, jeg dirigerede og regerede. Imens var de gået ind til kaffe og sigtebrød og ostemad. Traktorføreren sad der med de store, sorte hænder, som olien ligesom havde forvandlet til noget uvirkeligt teknisk, og slet ikke havde

efterladt spor af almindelige menneskehænder, og han tog underligt på brødet, for han kunne ikke føle siderne og kanterne. Ilæggeren havde en stor klud om den højre langfinger, fordi der havde været bud efter den, da han stod og stoppede det ene neg efter det andet ned i det store hul, hvor suget ned i værkets store trug med dets knive var farlig at få tæt forbindelse med for mennesker af kød og blod. Jeg stod og iagttog dem. Overskægget var støvet til, så man ikke kunne få øje på de enkelte skæghår, og issen var grå og sort på dem begge af olie og sved og spindelvæv. De så gamle ud i mine øjne – men der var en værdighed over dem og en utilnærmelighed. De fortalte lidt om høsten her og der, men løb ikke med snak om foldudbytte og den slags fra ejendom til ejendom.

Det var blevet mørkt, da de gik. Traktorføreren gik en ekstra omgang rundt om det hele, for han havde ansvaret for, at der ikke gik ild i noget, at alt var slukket, og at presenningen var bundet til over tærskværket, for duggen var tung, nu vi var kommet over 1. september.

Den følgende nat var kort. Jeg vågnede tidligt og havde fået fri fra skole, fordi vi skulle tærske. Far havde fået en anden til at tage mælkeruten den dag, så han selv kunne være med i alt, hvad der foregik. Køerne var malket og allerede på marken, da de første af folkene kom. Der var mange med til en sådan tærskedag, men hver havde sin funktion.

Traktorføreren var der klokken 6, og det samme var ilæggeren. De havde måske fået en håndfuld vand i ansigtet, siden vi skiltes i aftes, men ellers så de ud,

som da vi tog afsked med dem. Så kom halmstakkesættereren, en lille husmand med spidsnæsede træsko, hvidt fuldskæg og stråhat i nakken. Han bevægede sig snakkende og glad rundt mellem dem allesammen. Nu var også de to stærke sædbærere der. De skulle tage fra, når kærnerne løb ned i sækken og skiftes til at tage en sæk med 200 pund korn op på nakken og så bære den ind i gården og balancere op ad trappen inde i gangen ved køkkenet for tilsidst at lade sækkens indhold flyde ud over loftspladen. Det skulle være folk med muskler og stærk ryg i den gode alder, som påtog sig den slags. Hver gang en sæk var fyldt, blev der sat en streg på et stykke papir, der var sat på enden af tærskværket. Far gjorde sig ofte et ærinde forbi for at skæve hen og se, hvordan det gik med stregerne. Den femte lå på tværs, så han kunne rigtigt tælle, 5, 10, 15, 20.

Oppe i sædstakken var der to. En mand stak på lad – hen til hende, der snittede båndet over, inden ilæggeren med megen erfaring og forsigtighed lod negene glide ind i tærskværkets indre. I sædstakken var ofte en mere, tit en kvinde eller stor dreng – jeg selv fik også prøvet det. Det gjaldt om at få negene fra den yderste ende af stakken hen til ham, der skulle stikke neg på lad, som det hed.

På halmsiden var også to; i reglen en ældre mand til at hjælpe stakkesættereren, således at halmbundterne kom på plads i stakken, efterhånden som de blev skubbet op ad slisken; nogle af dem gled ned på jorden og skulle så stikkes op til ham, der satte halmstakken. Flotte blev de halmstakke – næsten arkitektonisk

smukke og slanke, men lavet med en dygtighed, som værnede dem mod sne og regn.

Var der således en halv snes folk i gang med tærskningen, var der også gang i bagningen inde i køkkenet. Farmor og Mor havde Katrine til hjælp. Først var der frokost klokken 8.30 med smørrebrød og hvidtøl og kærnemælk, sluttende med kaffe. Traktorføreren sørgede for, at alle tider blev overholdt til punkt og prikke. Kl. 9 var arbejdet i fuldt sving på ny. Formiddagskaffe kl. 10.30 og så middagsmad – dagens kulinariske højdepunkt kl. 12.30. Det var oksekødsuppe – uanset sommer – og pandekager. Kødet var slagterens bedste, og så var der alle slags urter med porrer, gulerødder, kartofler, selleri. Der måtte ikke spares. Dels arbejdede de folk hårdt og var sultne, dels sammenlignede de med, hvad der var budt på andre steder, og der ville man nødigt stå tilbage – ikke gerne have ry for nærighed. Når de sad der allesammen stuvet ind i spisestuen, udgjorde de et broget skue. Ud over at have skyllet hænderne under vandposten i gården, gik de til bords så svedige, støvede og snavsede, de kunne være. Snakken gik med drillerier, et par uarigtige historier, men Æf og til kom det også til en heftig politisk diskussion – ikke mindst hvis en venstremand skulle være til stede mellem de radikale husmænd og enkelte socialdemokratiske arbejdere. Det var den sjællandske sociale underklasse, der dominerede i spisestuen denne dag.

Pludselig lød der et skrig fra en af kvinderne: »Hvad gør du, Peter?« Han lo alt det, han kunne og gnubbede sin ryg med den blå trøje ind mod væggen.

»Oh, det var bare en mus, der løb op ad ryggen på mig – men nu er den flad.« Så lo de allesammen, mens kvinden stadig fortsatte med at råbe op om svineri og »stakkels mus«. Men det var tærskedag, og der var varmt, og der var mus alle vegne. Verden var anderledes.

Vi kunne – med en ejendom på 17 tønder land – klare tærskningen på én dag – fra kl. 7 morgen til 6 aften afbrudt af spise- og kaffepauser. Byggen havde givet godt, rugen snød lidt i år, men da den sidste streg skulle slås, efter at hveden var tærsket færdig, passeredes de 200 tønder. Mor havde set det først og kom og hviskede det til Far. De lod udadtil som ingenting – men inderst inde var de stolte og glade. De havde brug for den opmuntring. Priserne var nok for opadgående, men udgifterne var store. Der var så meget, man havde ventet med at anskaffe først i 30-erne, da alt så værst ud.

Og så kørte de igen, tærskefolkene. Det hele blev pakket sammen. Rørene, gennem hvilke avnerne var sprøjtet ud i det yderste hjørne af stakhaven, kom op på tærskéværkets lad; presseren, som havde skubbet halm sammen og sørget for bånd om, så det blev til halmknippen, blev bundet bagefter tærskéværket. Remmen var rullet sammen. Traktoren blev gjort klar, og stangen hen til værket blev sat på med en stor jernbolt. Så sad de lidt, traktorføreren og ilæggeren og fik en øl, mens vi snakkede om dagen, som jo var gået godt.

Karavanen satte i gang. Da traktoren spyttede og spruttede af sted, fór høns og hund og kat til siderne.

Så kørte de tilbage, hvor de var kommet fra, langs hækken og engen op ad hulvejen, og vi fulgte dem med blikket, indtil de forsvandt bag bakken. Far med gummistøvler og hænderne i lommen og kasketten ned i panden mod aftensolen og en cerut i mundvingen, Mor med hænderne i siden, Farmor i stuevinduet. Jeg sad nede på engen og blev våd af duggen.

Så gik vi ind, det vil sige, jeg gik en tur rundt og så på det hele – på olien, der flød på græsmarken, der hvor traktoren havde stået, på avnebunken, der var så høj som et bjerg, syntes jeg, og på halmstakkene – der var så høje som huse – nej, som kirker. Og så lå det og flød, der hvor stakkene havde stået, der var ligesom helt gulgrønt i græsset og visne pletter og lidt strå hist og her. Det var vemodigt, syntes jeg – det hele var overstået.

To dage efter begyndte Far at skrælpøje bygmarken. Og dagene blev kortere, aftenerne længere. Det blev efterår nu.

At strø møg

Vi kørte møg ud i november. Den store vogn med sidefjælene og hjulene med jernringe blev bakket ned i møddingen. Hestene stod spændt for og var klar til at trække, når læsset var fuldt. Min far tog om den store møggreb og hamrede dens jernpigge ned i den tunge dej. Så tog han den ene grebfuld efter den anden og slængede den op på vognen. Dette ælte var en blanding af slimet komøg, halv rådne halmstrå, nogle steder stinkende svinemøg og i et hjørne dampende hestepærer. Der stod faktisk en damp af fugtighed og varme op i den klare frostluft, mens Far svedte, og lugten fra det åbne hul i møddingen bredte sig ud over stakhaven og helt ind i gården.

Møddingen var dannet i en slags hule, som var bygget med cement i bunden en tre-fire meter ned i jorden. Imellem den og stalden var der et meterbredt bælte, som bestod af en blanding af stenbro og cement. Når jeg efter skoletid havde som fast opgave at muge ud fra køerne, sørgede jeg altid for ikke at fylde trillebøren tungere, end jeg både kunne løfte den og få den styret forsvarligt gennem døren ud til møddingen. Det gjaldt om at holde hjulet på det lange bræt, så trillebøren kunne blive ført forsvarligt helt ud til møddingens kant, hvor det igen gjaldt om med et sejt tag at få vendt børen om på siden, så møget på rette vis skred i afgrunden.

Det skete naturligvis nogle gange, at trillebørens hjul gled af brættet, som var fedtet enten af frossent komøg eller i mildere perioder af regn og væde. Så stod man dør med trillebørens håndtag og bandede og sparkede i brættet. Men lige meget hjalp det, for hjulet var sunket uhjælpeligt fast, og de spinkle drengearme havde ingen mulighed for at rokke det. I en sådan stund hadede man arbejdet, mens man af alle kræfter fik lempet møget ud på den fyldte mødding for så med seje tag at få trukket trillebøren tilbage, få den hevet op på brostenene og så baglæns ind i stalden for at læsse en ny børfuld. Denne gang læssede man kun halvt fuld, og man holdt tungen lige i munden, for at uheldet ikke skulle gentage sig. Man kørte langsomt i halvmørket, og centimeter for centimeter nåede man under opbydelse af alle kræfter ud til enden af det smalle bræt. Der var en fryd ved at mærke, at nu lykkedes tingene. Men så kunne det ske, at uheldet alligevel var ude. For ude ved kanten ved den meterdybe afgrund løftede man af al magt trillebøren med dens klæge indhold. Men lige i det afgørende øjeblik, da børen var på højkant, og møget var på vej til at glide ud, tog det hele magten fra den tynde drengekrop. Man nåede lige at få sluppet håndtaget for så derefter at se trillebøren med dens beskidte indhold svippe ud over kanten og glide ned i møddingens bund.

Så stod man dør og rasede i sin afmagt og vidste godt, at det var, fordi man ikke var stor nok, at det hele gik skævt.

Men nu var det altså udkørselstid. Nu var Far i gang

med at tømme alt det, der var fyldt op over lang tid. Alt møget fra staldene, og det vendte sig i én, at dybt nede i dette omfattende ælte gemte sig rester af døde pattegrise. Det var ud af alt dette mærkelige, Far hev den ene grebfuld efter den anden, mens jeg stod henne ved piletræerne, frysende og ventende, indtil jeg trippede ved siden af Far og vognen og hestene op på markvejen, og senere ud langs med gærdet, hvor der i nordsiden lå småbunker af vinterens første sne. Så dirigerede han hestene ind mod markens midte, stoppede op, og med greben rev han så meget møg ned fra vognen, at det dannede en stor bunke. Så kørte han ti meter frem, og det samme gentog sig. Sådan så jeg en hel række nærmest små bakker tegne sig i marklandskabet, og hestene var fortrolige med, hvilken afstand der skulle være mellem vognens forskellige stop. Der var en indforståethed mellem mand og dyr, som fik det hele til at foregå med en, syntes det mig, nærmest mekanisk præcision. Så var vognen tømt, og Far gav mig en hånd, så vi lidt efter begge to stod på den smattede vognbund. Han bredt skrævende, og mens han fik cigaren tændt, løftede han tømme, og så gik det hjemad, mens jeg holdt mig trygt fast i hans stortrøjes spændetamp. Sådan gik det en tidlig vintereftermiddag, da vognen blev båret let frem på vinterjordens første skorpe af frost.

Det blev tidligt mørkt, og kragerne baskede sorte og tunge rundt i træernes nøgne grene. Så spændtes der fra, hestene fik vand, og Mor hjalp med at få løftet seletøjet af og hængt det ind i gangen ved siden af hestestalden. Nu blev det varmt og godt altsammen.

Flagermuslygten var hængt på sit søm i kostalden, og malkningen tog sin begyndelse. Mor og Far satte sig ved hver sin ko og knugede hovedet med tørklæde eller kasket ind i siden af koens store vom, mens de pressede de første mælkestråler ud af kopatterne, så det sang i blikspanden.

Dagen derpå skulle der strøs møg. Jeg holdt af at tage min egen række, og med den lille greb over skulderen skrædede jeg over de andre marker for at standse ved den yderste møgbunke helt ude ved naboskellet. Så tog man mål. Til den ene side skulle der strøes ind til skellet, men kunne man nu til den anden side ramme nøjagtig halvvejs over til den næste række møgbunker? Man gjorde sig umage for at få delt det hele rigtigt ud og ikke efterlade det i tilfældige hele eller halvstore klumper. Man havde set, hvordan de voksne gjorde det, og man ville gerne roses for velgjort arbejde. Denne eftermiddag gik jeg der helt alene med bukserne stoppet ned i de sorte gummi-støvler, med min egen stortrøje over den blå sweater med strikhuen trukket godt ned over ørerne og med vanter over de kolde fingre.

Man kunne gå til den næste bunke og skæve tilbage og føle, at nu var det, der lå bagud, da gjort helt godt. Så stod man stille og lænede sig bare til møggreben og så ud over nordhimlen eller så en lastbil lyse på en vej langt borte. Eller man fik øje på, at nu begyndte de at tænde lys, så det var snart aften. Eller man hørte børnene lege et sted i det fjerne og tænkte, at det kunne have været sjovt at have været med der. Men over det hele var der en stilhed. Frostluften begyndte at mær-

kes i næseborene, og man længtes efter, at det skulle være forbi for i dag. Så blev der heldigvis kaldt hjemmefra, og man var ikke sen til at adlyde. Det var én af disse dage, da sindet var delt mellem glæde over at have udført arbejde, men hvor også legetrangen sad dybt i drengesjælen. Nu spekulerede man på, om aftenen kunne indeholde et spil med de voksne, eller man skulle glæde sig til at læse. Lektier var der vel også.

Sådan gik en dag til ende uden de store dramaer men med en naturlig viden om, at en drengs kræfter også kan bruges til voksenarbejde.

Kortspillet

Vi spillede kort. Kortspillet fyldte utrolig meget i min barndoms verden. Det var her, de hentede fornøjelse oven i de lange arbejdsdage. Om vinteren spilledes der naturligvis mere end om sommeren. I det mørke halvår gik næppe en dag til ende, uden at kortene kom frem. Læsning ud over avisen blev der ikke tid til. Eller var det således, at mine forældre ikke havde overtaget en tradition, hvor læsning af bøger spillede en rolle? Heller ikke musikkens verden blev der åbnet adgang til. Kortspillet var således centrum for den humor og selskabelighed, som udfoldede sig i de hjem, vi færdedes i.

Da jeg var fem år, spurgte jeg, om jeg måtte gå ned til Katrine og få et spil. Hun var nærmeste nabo, en kone i tresserne, enke efter Peder Enevoldsen. De havde klaret sig hele livet på tre tønder land, og han havde tjent lidt ekstra ved at gå post. De boede i et af disse typiske husmandssteder, som bare bestod af én længe, hvor der var stald i den ene ende og stuehus i den anden. Der var jeg vant til at løbe ned, plukkede kirsebær om sommeren og æbler om efteråret. Men nu var det vinter. Hun sagde til mig, at hun gerne ville spille rommy med mig men helst 66. Så skulle jeg lære at tælle, og jeg skulle hilse og sige hjemme, at hun kun ville spille om penge. Næste dag kom jeg med en- og

to-ører på lommen klar til at gå i gang, og det blev til mange eftermiddage, da jeg var nødt til at træne mig selv hurtigt op. Få lagt sammen, kongerne, der talte 10 og esserne 25. Jeg måtte vide nøjagtig, hvornår der var over 66 i bunken, for jeg ville gerne komme hjem og prale med gevinsten. Men Katrine gav ikke ved dørene. Hun forstod sig ikke på børn, men behandlede mig som en voksen. Jeg skulle også kunne drikke kaffe, sagde hun, og så fik vi sigtebrød til.

Mest iagttog jeg de voksne, når de samledes i stuerne rundt omkring. Som enebarn blev jeg bare taget med og fandt så ud af at finde mit eget indhold i det, der foregik hos Jens Peter Larsens i Regstrup, hvor vi kom tit. Så cyklede vi, og jeg sad bare bag på Fars cykel, og jeg husker ham puste, når han skulle op ad bakkerne, men ellers viste han mig stjernerne. Karlsvognen og Nordstjernen og alle de andre, som han kendte ved navn, og han lærte mig at fantasere om det store, rige liv ude i himmelrummet. Så nåede vi åen med det store, sorte vand dybt nede, og snart var vi fremme ved huset.

Det var et par gamle mennesker, vi besøgte. De havde forlængst solgt deres ejendom og boede nu i dette pæne, hvide hus. Johanne lille, mager og hjertesvag, altid pustende, såsnart hun bevægede sig i stuen, og Jens Peter Larsen, hendes mand, mere velbevaret, med hvidt overskæg og fingrene i vestens ærmegab. Min farmor var der også. Midt i stuen stod spisebordet. Det skabte hele rummet med stuens eneste lampe hængende ovenover. Det var et moderne hus, for de havde elektrisk lys. Lampen var en hvid kuppel, og

nedenunder var der hele vejen rundt lange snore med farvede perler, grønne og gule, blå og røde. Lyset nåede ned midt på bordpladen med dens hvide dug, de blåstribede kopper, den hjemmebagte kringle og den fine sølvkaffekande. Alt var så nydeligt, og der blev lagt flere pinde og briketter på kakkelovnen henne i hjørnet.

Snakken gik, og alle satte sig straks til bords; for nok var der en del at få talt om, om sognerådet, om sygdom eller nye kærestepar; men det skulle hurtigt overstås, for kortspillet var det vigtigste. Det havde man set frem til, vel ikke mindst de gamle, der gik hele dagen alene, og der lå i luften en forventning om at komme i gang. Jeg nåede lige at få min sodavand og to stykker kage. Der var serveret kaffet to gange. Så blev kopperne skramlende samlet. Kvinderne bar ud, og snart blev dugen foldet sammen, omhyggeligt, så der ikke kom krøl i den. Papæskene med kortene blev smidt ind på bordet. Alle satte sig godt til rette og famlede ved pengepungen. Småmønterne klirrede på bordpladen, og hver enkelt sørgede for, at pungen dækkede for dem. Man lod ikke uden videre de andre følge med i, hvor meget man tabte eller vandt.

Min mor fordelte kortene, ti til hver. De to sorte toere var taget fra. Hjerterfri spillede man. Det gjaldt om ikke at få stik med hjertere. Man skulle betale én øre for hver hjerter, og de, der ingen fik, delte pengene. Men man skulle tage sig i agt. Der kunne godt være en spiller, der foregav at ærgre sig over at få hjertere, men som i virkeligheden – skulle det senere vise sig – var ude på at få dem alle. Så havde han fået

det, de kaldte en samler, og skulle have fem øre af hver af de andre. Når én vandt på den måde, vakte det stor opstandelse. Der blev en larmen og råben af forbavselse hos taberne og glæde hos vinderen. Jeg sad dør og iagttog forløbet, oplevede det i mit eget lille univers, som en slags drama. Når Jens Peter Larsen blev forbavset, slog han hårdt i bordet med knoen på sin venstre langfinger. Det gav et helt spjæt i mig eller gjorde lidt ondt indeni. Når Johanne tabte, måtte hun hive ekstra efter vejret, og man kunne blive helt bange for, om et sådant spil tog for hårdt på hende. Men indimellem lo hun af hjertens lyst og glemte alt om sin dårlighed og gebrækkelighed for helt at give sig hen i den form for glædesrus, der kunne ligge over et sådant spil.

Når jeg blev lidt træt, satte de mig hen i sofaen ved væggen lige under vinduet, og de gav mig en stor glasskål, sort og forgyldt på høj fod, med husets julekort fra i hvert fald de sidste ti år. Jeg kendte dem allesammen fra alle de andre gange, vi havde været der; billederne med nisser og trolde og kaner, de sne-dækkede landskaber med granskove og skævrudede huse. Jeg kendte det hele. Frimærkerne og julemærkerne, poststemplerne, men jeg bladede lidt i dem og lagde mig så tilbage på puden. Nu foregik det hele på afstand. Spillet gik videre som et hjul, der drejede. Snart var der en pause, og kortene blev fordelt. Så kom klaskene af de enkelte kort, når det blev spillet ud. Jeg fulgte endnu det hele; de enkeltes kommentarer, når spillet gik dem imod, eller de bemærkninger, som skulle føre modspillerne på vildveje. Jeg

kendte det hele og kunne følge med i, hvem der vandt, og hvem der tabte, når mønterne fejede med en egenartet kradsende lyd over pladen. Efterhånden sløredes mine indtryk. Men jeg vågnede brat, når der blev lagt mere i kakkelovnen og vidste da, at en kortspilsaften er uden ende.

De fik kaffe igen, inden de skulle hjem, og mere hjemmebagt kringle. Jeg ved slet ikke, hvordan det gik til, at jeg ved midnatstid blev kaldt til live, blev klædt på med støvler og frakke og hue for lidt senere at holde den gående, dinglende bagest på cyklen hjemad efter kortspilsaftenen.

Juletræet

Tredje juledag var vi hvert år til juletræ i Husmandsforeningen på Regstrup Hotel. Det var den eneste gang, jeg husker, at Far lejede en vognmand til at hente os. Vi stod parat i vort pæneste tøj, da vi så det første glimt af billygterne, som kom over bakken. Nu kom Elmby i den gamle Ford, og vi gjorde os klar, tog overtøjet på, så vi hurtigt kunne komme af sted, når bilen kom ind i gården.

Elmby var en mand af få ord, men han var bange for at køre fast i de små driver, som snefygningen allerede havde skabt.

Jeg sad på bageste sæde ved siden af min mor, eller rettere sagt stod, for jeg hang ind over forsædet, hvor jeg åndede Far i nakken, mens øjnene stod på stilke for at følge alt, hvad der skete forude i billygternes lyskegle. »Uuhh, den kommer vi ikke igennem«, sagde Elmby; men min far smilede tilbage til os, fordi han vist syntes, at det var at overdramatisere situationen. Han kendte den vej, også når han med hestevogn skar igennem driver, der var nok så høje som dem denne aften.

Vi nåede hotellet til klokken seks, da det hele skulle begynde. Der var et mylder af mennesker, flere end jeg ellers havde set samlet på én gang. Op ad trappen til garderoben var der trængsel; mænd, kvinder og mindre børn stod dør med våde frakker af smeltende

sne. Store drenge tumlede udenom og ville bare frem og være først. Fædrene råbte på dem, at de skulle være ordentlige; men de fór bare af sted i halvmørket og sloges og larmede i stor anonymitet, fordi de var så mange. Tilsidst kom vi frem. Jeg holdt mig tæt til mine forældre, og vi fik hængt vore frakker yderst på knagerækken, så de var lette at finde igen. Min mor åbnede sin lille, sorte håndtaske, tog en kam frem og friserede mig grundigt, prøvede efter med fingeren, om skilningen var lige, mens jeg blev mere og mere genert, bange for, at de store drenge skulle se det, så jeg skulle blive til grin. Så var vi klar til at gå ned i salen. Det væltede ind med mennesker, som gik foran os, men jeg kunne allerede se træet. Denne vældige gran, som stod dør med sine tunge grene og nåede helt op til loftet, så stjernen blev presset skæv. Aldrig havde jeg set så mange dannebrogssflag på én gang. De lå i brede baner og dækkede næsten træet, som var de en kjole, det havde på. Så var der hjerter, kræmmerhuse og kurve. Nu var lysene ved at blive tændt. Fire-fem mænd gik med lys på lange stænger og fik efterhånden det hele til at se ud som et stort lyshav, man slet ikke havde set andre steder. Inde til venstre stod en mand ved siden af en spand vand med en stor gulvklud. Ja, for tænk, hvis der skulle gå ild i noget her. Så ville der slet ikke være ende på al den brand og ulykke, det kunne afstedkomme, tænkte jeg.

Kvinderne og småbørnene samledes efterhånden inde ved træet. De store drenge fór stadig underligt forvirrede rundt og boksede, mens pigerne stod i småklumper, let fnisende og beundrende hinanden.

Alle mændene stod i højre hjørne, småsnakkende med cigar i mundvigen og ligesom bare ventende på, at det hele skulle komme i gang. Så skete der virkelig noget.

Oppe på scenen foran tæppet trådte en stor, sværlemmet, men let duknakket mand frem, klappede i sine store hænder og skabte efterhånden ørenlyd i den fyldte sal. Han bød velkommen i få ord, lidt uvant med at skulle træde sådan frem; men det var nu formandens opgave, og hans ord var som en slags startskud. Imens var der dannet rundkredse omkring træet. Inderst mødre med små børn, nogle blev endda båret på armen. I den anden kreds var de lidt større børn med, og også nogle af de store piger. Yderst var drengene. De stod, lidt fjogede at se på i ansigtet. De ville nok snart té sig og lave numre. Mændene forblev nærmest uanfægtede i deres hjørne, for det hørte ikke med, at de skulle gå om juletræet. De iagttog, ikke uden indre stolthed, når deres koner og børn stod parat der, hvor lyset strålede stærkest fra træet.

Nu blev der stemt i på klaveret til en af julesalmerne, og en mand på violin fulgte med, og samtidig satte kredsene omkring træet sig i bevægelse. En vis sang lød, ikke alt for fuldtonig, men præget af nogen generthed. Mange af mødrene sang dog tydeligt og højt med, og efterhånden blev det bedre. Børnene havde jo sunget de salmer mange gange i skolen og vel også hjemme. Mændene forholdt sig stadig på afstand af alt dette, iagttagende, men også vogtende på ikke at falde ud af rollen, som den havde været indarbejdet i generationer.

Man gik hurtigt over fra julesalmer til mere muntre julesange, og midt i det hele begyndte en vis uro oppe på scenen bag tæppet. Vi vidste godt, hvad der var på færde, og flere og flere skævede derop. Nu stoppede sangen, og alle vendte sig for at se, hvad der foregik. Da blev tæppet trukket til side, og det afsløredes, at bagved stod de seks-syv mænd, foreningens bestyrelse, som også havde været i funktion; da træet blev tændt. Nu var det bare helt anderledes. Træet blev vendt ryggen, og alles øjne var rettet mod de mange juleposer, som nu skulle uddeles. Én til hvert barn, der var tilmeldt.

Snart trængtes børnene for at komme nærmest, når uddelingen tog sin begyndelse. Formanden var på ny i centrum. Han stod i midten og holdt en lang navneliste foran sig. Jeg var trængt lidt ud i en krog og var på én gang meget forventningsfuld og lidt bange. For jeg huskede, at sidste år fór de store drenge rundt og huggede chokoladefrøer og lakridskonfekt fra de små, som så stod tilbage bare med æbler og pærer og alt det, som man så nemt kunne få hjemme. Så jeg gjorde mig klar til at værne om min lille pose, når tiden kom, da jeg skulle få rakt den over rampen.

Så lød det første navn, og det gik hurtigt med at få poserne fordelt, mens formanden med stor værdighed gennemgik hele listen. De små løb omgående hen til deres mor for at blive skærmet imod de store drenge udfoldelser og voldsomhed. Der blev en vældig uro. Smasken og afbrydelser ved knald fra ituslåede papirposer blandede sig med småbørns gråd og forældres skælden ud på de store.

De fleste af mændene havde forlængst trukket sig tilbage til restaurationslokalerne ved siden af. De førstes kortspil var derinde allerede begyndt, endnu inden den sidste salme var sunget til ende. Efterhånden kom de i gang allesammen. Bajerne kom på bordet, og festen fortsatte for dem under højlydt meldertrumf, håndslag i bordet og et par små eder hist og her for at tilkendegive ærgrelse over tab.

Således var der tilsyneladende en kontrast mellem det, der foregik inde i salen, og det, der skete herude ved kortspilsbordene. Snart skulle det vise sig, at juletræet ligesom blev taber i denne egenartede festudfoldelse. Træet blev nu skubbet hen i hjørnet; men efter at lysene var brændt ned, var det blevet plyndret med en voldsomhed og griskhed, som ikke efterlod det mindste kræmmerhus tilbage. Alle de store børn ragede til sig, det bedste de magtede, og nu, så jeg, gjaldt det den stærkes ret.

Træet stod tilbage, forpjusket og ribbet, med halveller helknækkede grene, og mens mødrene pakkede sammen de hjerter, kræmmerhuse og flag, børnene kom med, blev der fejlet gulv, så dansen snart kunne begynde. Den dans, der jo hæmmedes af, at mange af mændene ikke lod sig lokke fra spillet. Det blev således mest mødrenes dans med deres mindre børn, som prægede billedet.

Festen ebbede ud. De små blev trætte og faldt om på gulvet, på stolene eller i armene på deres mødre. Så måtte fædrene efterhånden lette sig fra kortene. Kun en mindre klump holdt ud til midnat. Mine forældre var iblandt dem. Så hang jeg i hjørnet på en bæk ved

bordet og fik sodavand. Rundt om spistes snitter, og en godnatøl og en kop kaffe rundede festen af. Stemningen var god, høj måske endda, og en fræk historie kunne få latteren til at runge. Jeg hørte efter med et halvt øre, døsigt efter anstrengelserne, men heller ikke uden interesse for, hvad der nu gik for sig.

Så gik vi hjem over markstier under stjernehimme med klar frost. Jorden var hård, snefygningen holdt op, og vinden havde lagt sig. Jeg gik imellem dem og hørte alt, hvad de snakkede om: om dem, de havde mødt, om pudsige episoder, om spillets gevinst eller tab, om historier fra nabolaget og om snurrige hændelser. Vejen føltes lang. Jeg humpede tilsidst nærmest imellem dem, halvvejs holdt oppe af deres arme. Juletræet havde taget på kræfterne.

Mørket og kulden

Det mørke, jeg oplevede i mine barndomsmorgener om vinteren, var tungt og gennemtrængte hele huset og lå udenfor som et sort lag beg, der ikke flyttede sig. Jeg vågnede også som dreng tidligt og lå og ventede på, at mine forældre skulle røre på sig i deres store senge med de voldsomme runde fjerdyner, der holdt kulden ude. Intet kunne man se; alt bare anedes i en uvirkelighed af noget, der skulle blive til dag og liv. Denne lange nat, der ligesom altid var og ikke ville høre op. Der var få lyde. En mus, der gnavede langt borte på loftet i et hjørne af kornbunkerne. En knirken i en dørkarm eller en loftsbjælke, der gav sig. Små afvekslinger i en ellers uendelig ensformighed. Ruden kunne tabe lidt af den rim, som sad i centimetertykt lag efter uger og måneder med døgnfrost. Bare et drys på en vindueskarm.

Sådan en morgen gav på én gang anledning til angst og næring til et barns fantasi. Det kunne også være en fjern lyd fra kostalden, en hosten eller sparken af en hest. Mærkelige lyde, som man jo var fortrolig med, men som kunne være et varsel om et dyr, der var sygt. Hvis en af hestene ikke var rask, kunne Far ikke køre til mejeriet med mælk, ikke klare opgaven med at hente alle dunkene på ruten og læsse dem på den lange vogn. Og hvad så?

Fantasien blev til spekulationer. Så rørte vinden på sig. Stilheden uden for huset havde ellers været total, men så kom det første kast om gavlen. Det begyndte at blæse. Så måske var det udenfor, at der skete mest nu? Lyden af små slag på væggen og en svag piben i skorstenen var signaler om, at der var uro i vejret, at forandring var på vej. Det havde været så stille i lange tider. Dagene havde dirret af høj luft og blå himmel, hvor ingenting skete, og nætterne havde været fyldt med stjerner på himlen. Men nu var der åbenbart ved at ske noget. Det måtte være begyndt tidligere på natten. Eller måske var det bare slet ikke morgen, som jeg troede. For vejrskifte kommer næsten altid lige efter midnat eller også om dagen på overgangen fra formiddag til eftermiddag. Det havde min farfar lært mig om, at vejret forandrer sig ikke sådan når som helst, selv om der kan være undtagelser, som hvis det begynder at sne hen under aften. Men det store sker næsten altid ved døgnskiftet, eller når et halvdøgn er gået.

Det blæste i hvert fald nu. Det raslede i træerne, i birkens små kviste, der var lidt overisede, og i rød-bøgen, hvor bladene var blevet siddende i efteråret, og nu var glitrede med frossen sne. Joh, der skete noget derude, og det peb i tjørnehækken. Vinden kom i bølger. Der kunne endnu være helt stille indimellem i en kort tid. Men så blev det voldsommere. Det blev et helt vejrorkester med mange lyde, og jeg længtes efter at se, hvad der skete. Nu kunne jeg intet se. Mørket var det store rum for det, der hændte rundt omkring. Derfor var der også noget uhyggeligt

over det. Man kunne ikke danne sig et synsmæssigt overblik. Alting var anonyme kræfter, der kæmpede en underlig kamp ude i verden. Jeg kunne godt forestille mig, at nu var det begyndt at fyge uden for havehækken på genboens mark, der strakte sig langt mod øst, der hvor sneen kom fra. Ikke at jeg endnu kunne høre, at det var begyndt at sne, men det var tydeligt, at noget af den gamle sne ikke var mere bundet af frostis, end at den var kommet i bevægelse. Der skete noget hele tiden. Enkelte gange var jeg sikker på, at det var sne fra taget, som fløj ned og strejfede ruden til sovekammeret. Som fint sand lød det, eller grus; men det var sne, som fór omkring derude i elegante bølger i den sorte nat. Ingen så det, men lyde giver ofte fantasien mere næring end det, der ses. En lysvågen otteårs dreng i en vinternat ser med ørerne.

Nu rørte det på sig ovre i Mors seng. Jeg vidste, at hun stod op først, og nu famlede hun sig hen til døren og gik ud i køkkenet. Hun åndede på ruden midt i alt det rimfrosne, men hun så vel kun mørke gennem hullet. Kulden stod som en mur imod hende, men hun sagde ingenting. Kun lydene omkring fortalte, hvad der skete. Jeg så i dørsprækken, at der blev tændt lys. Det var den grønne lampe med petroleum i glasbeholderen, hvis væge blev skruet op og afbalanceret, så den ikke kom til at brænde skævt og sætte sod i det lange, slanke glasrør, der omsluttede flammen. Alle morgens lyde var mig velkendte.

Far var også oppe nu. Han gik ud af døren og skulle over på den anden side af gårdspladsen til stalden. Det hele foregik nærmest ordløst, selv om der fra Far

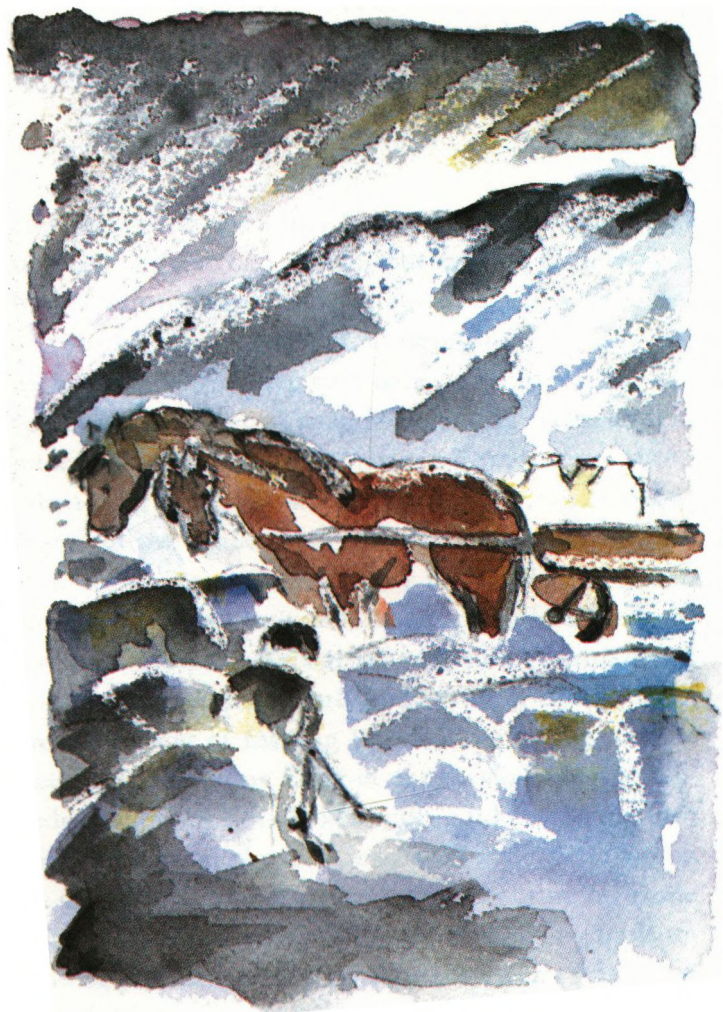
lød et »puh«, da han mærkede sneen fra taget. Nu tog Mor ringene af komfuret og lagde pindene fra tørvekassen til rette, så ilden let fængede i det tørre træ. Derefter kom hun tørv og briketter ovenpå. Hun øste vand fra vandspanden op i kedlen. Da hun tog vandet op, hørte jeg, at hun først gennembrød en tynd hinde is, som havde bundet sig oven på vandet i nattens løb.

Morgenkaffen var på vej. Og langsomt bredte en vis lunhed sig i det frosne køkken. Brød, smør og ost blev båret frem fra spisekammeret. Så kom Far ind af døren med sne fygende efter sig. Han vendte sig og bankede træskoene rene for sne. Døren var svær at lukke, fordi sne satte sig fast i karmen. De småsnakkede. Dramatiserede ikke situationen; men det var klart, at en hård tur lå forude for Far. Tiden var ikke til lang tids kaffedrikning. Nu skulle man i gang. Jeg iagttog endnu det hele fra min mørke position inde ved siden af, med dynen op om næsen. Men snart var det min tur. Havregrøden var undervejs, og når der blev kaldt, gjaldt det om hurtigt at få bukserne og den varme trøje på. De lange underbukser og skjorten havde man sovet med. Jeg var parat, og klager eller indvendinger over kulde og mørke og lang skolevej var aldrig accepteret. Pligten var en indbygget del af livsrytmen. Var det et hårdt liv? Måske. Men der reflekteredes ikke over det, fordi tilværelsen oplevedes med nogle grundvilkår, der ikke lod sig udskifte, og drengen kendte intet andet liv.

Snart stod vi i hestestalden alle tre, hvor Far brodede hestene. Han løftede hesteben efter hesteben op i skødet og satte søm i hesteskoene, for at dyrene bed-

re kunne stå fast i al isen på vejene. Jeg så til i det svage skær fra staldlygten og fulgte snart efter, hvorledes Mor lagde seletøj på den hest, der var broddet færdig. Hun løftede det tunge læder over hestens hoved og lænd, klappede dyrets hals, og snart efter var der gjort klar til at spænde for i gården. Den lange vogn stod dør med hjul med jernringe og de lave fjæle på siderne til at holde dunkene på plads. Hestene spændtes for med den lange stang i midten, skaglerne nærmest vognen og så tømme op til Far. Han pakkede sig ind i stortrøje og med kasket ned om ørerne, bundet forsvarligt om hagen. Flagermuslygten blev hængt fast bagest på vognen, hvor den snart efter dinglede af sted ud på vejen som en sidste forbindelse mellem Far på vognen og Mor og mig på gårdspladsen. Finsneen stak i kinderne, og vinden stod ind fra øst, på én gang som noget flagrende, og samtidig med tunge stød. Kun sneen lyste med en sart hvidhed i morgenmulmet. Klokken var endnu ikke syv, og det var januar.

Vi råbte farvel og gik ind i køkkenet og derfra ind i dagligstuen, som havde vindue mod syd, hvor vi stille fulgte flagermuslygtens svingen fra side til side. Langsomt fjernede den sig op i bakkens hulvej.

Han sad fast

Han sad fast. Lygten blev helt stille, den svingede næsten ikke, og den blev ved med at være på samme sted. Når vi sommetider ikke kunne se den, vidste vi, at det var, fordi sneen fæg så tæt, at den hindrede udsynet. Mor blev urolig, og jeg stod bare og trippede, for der var så koldt i stuen. Vi sagde ingenting til hinanden, men pludselig vendte hun sig. »Kom«, sagde hun, »skynd dig at tage frakke og støvler på«, og i løbet af ingen tid var vi klædt på, Mor i den tykke, blå frakke med sorte gummistøvler, stort halstørklæde og den hjemmestrikkede hue ned om ørerne. Nu fik vi vatterne på. Hun vendte sig, løftede røret af lampen og pustede den ud. Nu omsluttede mørket os helt igen, mens hun tog et fast tag i dørhåndtaget, og kulden væltede ind imod os. Efter et par forgæves forsøg lykkedes det hende at få køkkendøren lukket. Så tog hun min hånd, og vi startede med fuld kraft vandringen op til Far og hestene og vognen. Vi kunne let finde vej, for vi kendte ud og ind, hvor den gik, og hjulsporene og mærkerne efter hestene var endnu ikke føjet helt til. Vi stred os af sted. Jeg havde svært ved at følge hendes tempo, og jeg følte mig på én gang glad for det, vi skulle i gang med, og spændt på, om vi virkelig kunne få bragt Far igennem.

Det varede ikke så længe, før vi var helt oppe, hvor

vognen sad fast. Far var i gang med at skovle sne væk fra de to forreste vognhjul. Han arbejdede hurtigt, og i det matte lys fra lygten kunne jeg se, at han var helt hvid. Sneen havde sat sig fast overalt i hans tøj. Da vi kom frem, fandt Mor hurtigt den anden skovl på vognen. Hun bøjede sig og skovlede løs foran de to bageste hjul. Jeg stod henne ved siden af vognen lidt i læ med ryggen til vinden og sneen. Jeg frøs. Det gjorde ondt nede i tærerne og også noget på ørerne, men mest i fingrene. »Gå hen ved hestene«, sagde min far, »der er lidt lunere.«

Jeg ved ikke, hvor mange minutter der var gået, men for mig var det lang tid. Så hoppede Far op foran på vognen. Han holdt tømme stramt og gav tegn til hestene om, at de skulle sætte i gang. Jeg stod lidt ind til siden og fulgte det hele med stor indre spænding. Han slog med tømme på den ene af hestens ryg, og det var tydeligt, at nu blev alle kræfter lagt i. I drengens bevidsthed var det dyrs og menneskers kamp med en vinternatur, der lignede den, man havde læst om var på Grønland eller på Nordpolen. Hele verden var kun dette mørke, denne vogn, de to heste, vejen, sneen, østenstormen og så os tre. Nu blev der taget livtag med naturmagterne, da hestene trak til. Trak og trak, så fråden stod i mundvigene på dyrene. De trampede på stedet, så det hørtes, at hestesko og søm ramte ned under snelaget i den hårdfrosne grusvej. Jeg var bange for, at noget skulle gå i stykker inde i de store dyr. Alle mine sanser og al min barnlige iagttagelses-evne var skærpet, så jeg for et øjeblik slet ikke følte al den kulde, som satte sig fast i min lille krop.

Pludselig hændte der noget dramatisk. Under hestenes voldsomme træk lød der et mærkeligt smæld. Det var en af skaglerne, der sprang. Mor kom hurtigt til, fik fat i rebet, og mens hun beroligende klappede hestene, stod hun mellem vognen og hestenes bagparti og udbedrede skaden. Hun løftede fødder og gummistøvler, gjorde sig fri af vognen, og Far gjorde klar til på ny at gøre et forsøg. Denne gang lykkedes det. Som i en lang, sej bølgebevægelse fremad kom køretøjet atter i gang. Mor kom tilbage og tog igen min hånd. Så stod vi dør og uden ord og klage, men med en varm bølge af glæde indeni så vi, hvorledes lykten slingrende viste, at der var bevægelse i det lille vogntog. Vi hørte gennem stormens tuden Far næsten uophørligt bruge mund til hestene, så de ikke svækkede indsatsen. Vi vidste, at nu nærmede han sig Jacobs gård, og så ville der være hjælp videre frem.

Så gik vi hjem. Vi talte om, hvor koldt det var, og hvor ondt det gjorde i fingrene. Da vi kom ind i køkkenet, gjorde Mor en stor fejl. Da hun havde taget vanterne af og fjernet kedlen fra komfuret, stak hun vore fingre ned over gløderne. Det gav ingen lindring men tværtimod en voldsom smerte, som fik tårerne frem i øjnene på os begge. Sådant lærte jeg med en barsk erfaring, at forfrosne hænder får det bedst i koldt vand.

Senere drak vi cacao, før jeg selv skulle gennem hulvejen på vej til skole. Men da var lyset ved at bryde igennem. Det blårosa lys fra sydøst.

Fragmenter af en barndom

En husmandsdreng

© Asger Baunsbak-Jensen

**Akvareller af
Stine Bitsch-Larsen**

**Bogen er sat med
Baskerville antikva og trykt hos
Poul Kristensen Grafisk Virksomhed
Kongelig Hofleverandør
1989**

ISBN 87-7468-253-9

Poul Kristensens Forlag

